

**ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ МЕНЕДЖМЕНТУ
ТА ПІДПРИЄМНИЦТВА
КАФЕДРА ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему: «**Аудіовізуальні документи в архівній практиці: зарубіжний та
український досвід**»

на здобуття освітнього ступеня	<u>бакалавра</u>
зі спеціальності	<u>029 Інформаційна, бібліотечна та архівна</u>
	<u>справа</u>
освітньо-професійної програми	<u>Документознавство та інформаційна</u>
	<u>діяльність</u>

*Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело*

Катерина ЗАЄЦЬ

(підпис)

Виконав:	Катерина ЗАЄЦЬ здобувачка вищої освіти гр. ДЗД-41
Керівник:	Катерина КЛИМОВА кандидат історичних наук, доцент
Рецензент:	Тетяна ЄМЕЛЬЯНОВА кандидат історичних наук

Київ 2025

**ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
Навчально-науковий інститут менеджменту та підприємництва**

Кафедра документознавства та інформаційної діяльності

Ступінь вищої освіти бакалавр

Спеціальність 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа

Освітньо-професійна програма Документознавство та інформаційна діяльність

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри документознавства та
інформаційної діяльності

_____ Тетяна СИДОРЕНКО

« _____ » _____ 2025 р.

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ**

Засць Катерини

1. Тема кваліфікаційної роботи: Аудіовізуальні документи в архівній практиці: зарубіжний та український досвід, керівник кваліфікаційної роботи доцент., канд. іст. наук, Климова Катерина Іванівна, затверджено наказом Державного університету інформаційно-комунікаційних технологій від «27» лютого 2025 р. № 36.

2. Строк подання кваліфікаційної роботи «16» травня 2025 р.

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи

Мета роботи – дослідити проблеми архівування, збереження, цифровізації АД та використання їхньої інформації у зарубіжній та українській архівній практиці.

Об'єктом роботи є АД в зарубіжній та українській архівній практиці. Предметом дослідження є методи, форми та напрями унормування, комплектування, забезпечення збереженості та використання АД у практиці українських та зарубіжних архівів.

4. Перелік питань, які потрібно розробити:

1. Стан наукової розробки теми та джерельна база дослідження.

2. Практики архівування та забезпечення збереженості аудіовізуальних документів в зарубіжних країнах та в Україні.

3. Напрями та форми використання аудіовізуальних документів.

5. Перелік ілюстративного матеріалу: презентація, 1 рисунок, 3 таблиці.

6. Дата видачі завдання «26» вересня 2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітки
1	Визначення тематики, вибір наукового керівника, уточнення теми	18.09.2024	Виконано
2	Розроблення та складання плану кваліфікаційної бакалаврської роботи	26.09.2024	Виконано
3	Підготовка 1 розділу	07.01.2025	Виконано
4	Підготовка 2 розділу	22.04.2025	Виконано
5	Підготовка 3 розділу	01.05.2025	Виконано
6	Висновки	09.05.2025	Виконано
7	Підготовка остаточного варіанта роботи	12.05.2025	Виконано
8	Написання відгуку науковим керівником	14.05.2025	Виконано
9	Оформлення й представлення роботи на кафедрі та перевірка на плагіат	16.05.2025	Виконано
10	Підготовка доповіді, презентації та ілюстративного матеріалу, рецензія	20.05.2025	Виконано
11	Попередній захист роботи	26.05.2025	Виконано
12	Основний захист кваліфікаційної бакалаврської роботи	19.06.2025	Виконано

Здобувач вищої освіти

Катерина ЗАЄЦЬ

Керівник
кваліфікаційної роботи

Катерина КЛИМОВА

РЕФЕРАТ

Текстова частина кваліфікаційної роботи на здобуття освітнього ступеня бакалавра: 61 стор., 1 рис., 3 табл., 86 джерел.

Мета роботи – дослідити проблеми архівування, збереження, цифровізації АВД та використання їхньої інформації у зарубіжній та українській архівній практиці.

Об’єктом роботи є АВД в зарубіжній та українській архівній практиці.

Предметом дослідження – методи, форми та напрями унормування, комплектування, забезпечення збереженості та використання АВД у практиці українських та зарубіжних архівів.

Короткий зміст роботи: здійснено комплексний аналіз архівної практики з АВД, розглянуто історичні етапи розвитку, сучасні проблеми та виклики у сфері архівування. Розкрито міжнародний досвід (Велика Британія, США, Франція, Нідерланди) та проаналізовано стан справ в Україні. Особливу увагу приділено цифровізації, забезпеченню збереженості, правовим аспектам та культурному використанню АВД. Робота ґрунтується на джерельній базі, що включає законодавчі акти, методичні документи, архівну документацію та міжнародні стандарти. Запропоновано рекомендації щодо адаптації зарубіжного досвіду до українських реалій.

Ключові слова: аудіовізуальні документи, архівна справа, цифровізація, збереження, міжнародний досвід, Україна, архіви, документознавство.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1 СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ТЕМИ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ	9
1.1 Напрями наукових досліджень аудіовізуальних документів в архівній практиці	9
1.2 Джерельна база дослідження.	16
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИКИ АРХІВУВАННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБЕРЕЖЕНОСТІ АУДІОВІЗУАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ ТА В УКРАЇНІ.....	23
2.1 Зарубіжний досвід архівування і забезпечення збереженості аудіовізуальних документів.	23
2.2 Стан архівування та зберігання аудіовізуальних документів в Україні.	28
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ТА ФОРМИ ВИКОРИСТАННЯ АУДІОВІЗУАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ	33
3.1 Аудіовізуальні документи в культурних проєктах архівів Європи, Америки, України.	33
3.2 Співпраця аудіовізуальних архівів з мас-медіа: можливості, здобутки, перспективи.	41
ВИСНОВКИ	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	49
ДОДАТКИ.....	59

ВСТУП

Актуальність дослідження. Аудіовізуальні документи (АВД) як культурний феномен є цінним джерелом історичної пам'яті, інформації про події, явища, що зафіксовані у формах, які найбільш повно передають реалії минулого. Їхнє архівування, збереження та використання аудіовізуальної інформації є важливим завданням як для українських, так і зарубіжних архівів, оскільки вони виступають не лише носіями інформації, а й об'єктами культурної спадщини. На сьогодні архівна практика стикається з низкою викликів, серед яких цифровізація, збереження носіїв, довготривале зберігання в умовах технологічної трансформації, а також необхідність міжнародної співпраці в цій сфері. Сучасний розвиток інформаційних технологій суттєво впливає на архівну справу, що вимагає нових підходів до збереження, опрацювання та використання АВД. В Україні питання збереження та використання аудіовізуальної спадщини потребує комплексного аналізу, враховуючи зарубіжний досвід та особливості національної політики в цій сфері. Дослідження базується на власному практичному досвіді роботи в ЦДАЕА.

Дослідження цієї теми є актуальним, оскільки і в Україні, і за рубежом спостерігається зростання наукового інтересу до аудіовізуальної спадщини, широке залучення АВД у наукових і культурних проєктах, активний розвиток, цифровізації архівних документів, запроваджуються нові методики збереження АВД. Однак досвід архівної практики стосовно АВД ще не є систематизованим, узагальненим, а проблеми нормативного регулювання, фінансування та забезпечення доступу до архівних ресурсів, дотримання прав інтелектуальної власності при використанні ретроспективної аудіовізуальної інформації залишаються відкритими. У зв'язку з цим необхідно дослідити зарубіжний досвід архівування АВД та визначити можливості його адаптації до українських реалій.

Мета кваліфікаційної роботи – дослідити проблеми архівування, збереження, цифровізації АВД та використання їхньої інформації у зарубіжній та українській архівній практиці.

Мета визначає **завдання дослідження**:

- розкрити напрями наукових досліджень АВД в архівній практиці;
- охарактеризувати джерельну базу дослідження;
- дослідити зарубіжний досвід архівування і забезпечення збереженості АВД;
- проаналізувати стан архівування та зберігання АВД в Україні;
- визначити напрями і форми залучення АВД в культурних проєктах архівів Європи, Америки, України;
- висвітлити співпрацю аудіовізуальних архівів з мас-медіа;
- виявити проблеми, в роботі архівів з АВД, та запропонувати можливі шляхи їх вирішення.

Об’єкт дослідження – АВД в зарубіжній та українській архівній практиці.

Предмет дослідження – методи, форми та напрями унормування, комплектування, забезпечення збереженості та використання АВД у практиці українських та зарубіжних архівів.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети в роботі використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів, зокрема аналізу та синтезу – для вивчення наукової літератури, нормативно-правових актів та практичних рекомендацій щодо архівування АВД; порівняльного методу – для зіставлення українських та зарубіжних практик роботи з АВД, системного підходу – для визначення взаємозв’язку між нормативними документами, технічними стандартами та архівною практикою, історичного методу – для дослідження еволюції прийомів і методів до архівування АВД та використання їхнього інформаційного потенціалу в культурних, медійних проєктах.

Наукова новизна дослідження. У роботі вперше здійснено комплексний аналіз архівної практики щодо аудіовізуальних документів із урахуванням сучасних тенденцій та зарубіжного досвіду. Проведено порівняльний аналіз методів збереження АВД у провідних архівних установах України, Європи та США, що дозволяє окреслити найбільш ефективні моделі для адаптації в Україні.

Практична значущість дослідження. Отримані результати можуть бути використані в архівних установах України для вдосконалення роботи з аудіовізуальними документами. Дослідження може стати основою для розробки методичних рекомендацій із забезпечення збереженості цифрових носіїв, покращення співпраці архівів із медіа та культурними інституціями, а також формування національної політики у сфері аудіовізуальної документації та інформації.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження були обговорені на наукових конференціях, зокрема: на X Всеукраїнській науковій студентській конференції «Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері» (Вінниця, 11 квітня 2025 р.).

Структура кваліфікаційної дипломної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, шести підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Перший розділ містить аналіз наукових досліджень теми та огляд джерельної бази дослідження. Другий розділ присвячено практикам архівування та забезпечення збереженості АД у зарубіжних країнах та Україні. Третій розділ розглядає напрями використання АД у культурних проєктах, співпрацю архівів із мас-медіа. Висновки узагальнюють результати дослідження, формують основні положення та рекомендації.

Загальний обсяг роботи – 61 сторінка: основний текст – 43 сторінки, вона містить 1 рисунок, 1 додаток. Список використаних джерел налічує 86 найменувань.

РОЗДІЛ 1 СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ТЕМИ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 Напрями наукових досліджень аудіовізуальних документів в архівній практиці

Розглядаючи історію та сучасний стан наукових досліджень АВД в Україні, можна виділити кілька етапів: становлення та визначення базових напрямів студіювань АВД, переосмислення концептуальних засад вивчення АВД (кінець ХХ – початок ХХІ ст.) дослідження АВД у цифрову епоху (останні роки). На кожному з цих етапів формувалися певні напрями досліджень, що відображали потреби архівної практики, вимоги до збереження та доступу, а також суспільну актуальність аудіовізуальних джерел.

Як зазначає А. В. Кузнєцова, що в ХІХ ст. з'явилися перші узагальнення щодо особливостей, формату, можливостей аудіовізуальних документів як джерел інформації і засобів комунікації. Істориків-архівістів та джерелознавців Ш. Сеньобоса, Ш.-В. Ланглуа, С. Мюллера, Й. Фейта, Р. Фруїна можна вважати засновниками нового підходу до архівної справи. Ці вчені, незалежно один від одного та з різницею лише в один рік, сформулювали і опублікували основні принципи обробки та представлення нового виду документів, які включають зображення або звук. Ці документи відкривають перспективи для їх інтеграції у масив архівних ресурсів, зберігальних одиниць та мають важливе значення для культурно-історичної спадщини. Історики-архівісти та джерелознавці в Україні з числа перших застосували свій практичний досвід та емпіричні спостереження до аудіовізуальних документів, активно публікуючи свої роботи в архівній періодиці. Це включає журнали "Архівна справа" (1925–1930), "Радянський архів" (1931), "Архів Радянської України" (1932–1933), "Архівознавчий науково-інформаційний збірник" (1937) та "Архівознавчий збірник" (1938), де вони ділилися своїми напрацюваннями та розвитком методології архівознавства в контексті аудіовізуальних документів. [40, с.30]. Т. Ємельянова вважає, що становлення

вітчизняного аудіовізуального архівування можна датувати 1932 р. коли було створено Всеукраїнський фотокіноархів у Києві [17]. Це був перший в Україні архів, який комплектувався саме АВД, хоча на той час його робота була спрямована не стільки на збереження історичної пам'яті, скільки на ідеологічне оформлення документів, що відповідали пропаганді СРСР.

Якщо порівнювати з іншими країнами, то в Західній Європі подібні архіви створювалися переважно завдяки ініціативі дослідників, меценатів і культурних діячів, які розуміли цінність кінохроніки. В Україні ж, як відзначає А. Кузнєцова, створення аудіовізуального архіву відбувалося згори – за рішенням державних органів, які визначали, що саме варто зберігати[39]. Протягом 1930-х – 1950-х рр. основна частина аудіовізуальних матеріалів, які надходили до архівів, стосувалася насамперед офіційної пропаганди: кадри соціалістичного будівництва, виступи партійних лідерів, паради, «успіхи» економіки. На цьому наголошував і Г. С. Пшеничний, який відзначав, що радянська система архівування була чітко структурована під державну ідеологію. Це означає, що значна кількість матеріалів, які не відповідали офіційному дискурсу, просто не зберігалася або знищувалася[65]. Г. С. Пшеничний – один із найвідоміших архівістів того часу. Його діяльність мала як теоретичне, так і практичне значення, адже він не тільки досліджував проблеми архівування кіно-, фото- та фоно-документів, а й активно впроваджував нові підходи до їх збереження, класифікації та використання. Як зазначають історичні джерела, Г. С. Пшеничний почав працювати в архівній сфері ще в повоєнні роки, коли в Україні стояло завдання відновити роботу архівних установ, зруйнованих під час Другої світової війни. Його перші статті були присвячені саме питанням збереження довоєнних архівних колекцій та упорядкуванню нових надходжень до Центрального державного архіву кінофотофонодокументів УРСР.

Однією з головних проблем, які він досліджував, було питання, що саме слід зберігати в архівах, а що можна вилучати. У той час багато документів вважалися «ідеологічно неприйнятними» і знищувалися або передавалися до секретних фондів. Г. С. Пшеничний виступав за створення систематизованих каталогів, які

дозволили б зберегти історично значущі документи незалежно від політичного контексту. За його ініціативи було впроваджено практику публікації архівних фотодокументів у наукових журналах і періодичних виданнях, а також створення тематичних збірників документів. Наприклад, у своїй статті «Досягнення Центрального фото-фоно-кіноархіву» (1948) він не тільки описав склад архівних матеріалів, а й запропонував конкретні методи їх популяризації [65]. Також під його керівництвом проводилися виставки архівних документів, які дозволяли широкій аудиторії ознайомитися з унікальними кіно- та фотоматеріалами. У 1956 р. в Києві відбулася масштабна виставка, присвячена радянському кіномистецтву, де були представлені унікальні кадри, збережені в архіві. У 1976 р. за ініціативи Г. С. Пшеничного в Київському державному університеті ім. Т. Г. Шевченка було запроваджено спеціальний курс «Кінофотофоноархіви». Це стало важливим кроком у розвитку архівної науки, адже вперше студенти мали змогу отримати спеціалізовані знання з роботи з аудіовізуальними матеріалами. Як свідчать праці Г. С. Пшенично, на той час директора Центрального державного архіву кінофотофонодокументів УРСР, саме тоді фахівці почали виокремлювати й описувати довоєнні колекції кінодокументів, фотоматеріалів і фонозаписів. Ці дослідження, хоч і були переважно практичного спрямування, показали, що аудіовізуальні матеріали потребують спеціальних методів оцінки і зберігання [65, 66].

Окрім питань збереження, у працях архівістів О. Базанової, Л. Квітченко, Л. Пількевича було розширене дослідницьке коло, включаючи проблеми джерел комплектування АД (як шукати та систематизувати фотокінофотофонодокументи), а також особливостей науково-технічного опрацювання й обліку таких документів [4]. Тоді ж формувалися перші критерії «історико-культурної» чи «доказової» цінності АД.

На зламі XX – XXI століть, з появою аналогових відео-носіїв і потім цифрових форматів, постала потреба оновити підходи до архівного описування та зберігання АД. Значно зросла увага до експертизи цінності нових документів [9]. У наукових розвідках Н. Слончак, О. Денисенка і Т. Ємельянової були зміщені акценти з

«ідеологічно важливих» кіноплівок, на роль і значимість АВД як джерел документальної інформації про суспільство та особливого виду документації [48, 2].

У цей період дослідники перейшли до розширеного висвітлення та інтерпретації АВД як комплексних джерел (відео, фото, звук), які відбивають усі аспекти життя суспільства. У методичних рекомендаціях УНДІАСД розкрито специфіку оцінювання кіно- та фотодокументів, а також цифрових аудіовізуальних записів. Також з'явилися ініціативи впровадження уніфікованих систем опису, наприклад, «Правила описування фотодокументів» [51].

З початку 1990-х рр. аудіовізуальне архівування отримало новий поштовх у науковому середовищі [39]. Тепер воно розглядається не просто як технічне зберігання, а як наукова дисципліна. Найпомітнішими тут є кілька ключових напрямів. Сформовано методологічні засади дослідження аудіовізуальних документів та усталено відповідну термінологію; чітко окреслено понятійний апарат, пов'язаний із процесами створення, збереження й використання АВД. Як підкреслює дослідниця Л. Приходько, без чіткого поняттєвого апарату неможливо виробити єдині методи оцінки цінності та опису аудіовізуальних джерел [60, с.10]. У «Словнику термінів щодо аудіовізуальних документів у сфері архівної справи», підготовленому Державною архівною службою України спільно з УНДІАСД, запропоновано такі визначення базових понять: «Аудіовізуальна спадщина (audiovisual heritage) – це сукупність успадкованих від попередніх поколінь об'єктів, які мають постійну цінність для суспільства. Вона охоплює не лише безпосередньо аудіовізуальні документи (рухомі зображення і/або звук), а й увесь спектр матеріалів, об'єктів і навіть нематеріальних чинників (наприклад, застарілі формати й технології), що пов'язані з їхнім відтворенням. Йдеться також про супровідні матеріали (рекламні постери, костюми, сценарії тощо), які дають змогу глибше зрозуміти контекст створення аудіовізуального документа»; «Аудіовізуальний архів (audiovisual archives) – в одному значенні це архівна установа, що займається комплектуванням, обліком, зберіганням і використанням аудіовізуальних документів, а в іншому – сукупність таких документів, котрі

відображають історію й діяльність конкретної особи, суспільства чи держави» [68, с. 6].

Крім того, у «Словнику законодавчої та стандартизованої термінології», що спирається на державні стандарти, наведені уточнення стосовно поняття «аудіовізуальний документ»:

□ згідно з ДСТУ 4419:2005, це «документ, що містить зображувальну та/або звукову інформацію, яку фіксують і відтворюють відповідними технічними засобами» [35, с. 18].

□ у ДСТУ 2732:2023 зазначено, що аудіовізуальний документ – це «документ, зміст якого представлено у вигляді зображення і/або запису звуку, для фіксування й відтворення яких застосовують відповідну апаратуру» [35, с. 18].

Наведені визначення чітко окреслюють два ключових аспекти аудіовізуальних документів:

□ технічна складова – потреба у спеціальних технічних засобах для їх створення та відтворення;

□ культурно-історична цінність – належність до національної та світової аудіовізуальної спадщини, що вимагає спеціальних підходів до збереження й опису.

Наявність офіційних дефініцій значно спрощує роботу архівістів і дослідників, адже дозволяє узгоджено вживати ті самі терміни й краще формувати спільні методики для опису, каталогізації та експертизи аудіовізуальних документів у рамках Національного архівного фонду.

Означимо актуальну у цей період дослідницьку проблематику. Одна із них стосується впливів кризових ситуацій на комплектування фондів. Так, відомі в наукових колах архівісти Т. Ємельянова та В. Покляцька досліджують, як війна і пов'язані з нею ризики впливають на процес комплектування архівів аудіовізуальними матеріалами. Вони зауважують, що багато сучасних документів створюються в цифровому форматі і архівістам варто розробляти позапланові механізми їх швидкого відбору й захисту [22].

З огляду на впровадження в архівах нових технологій актуалізувалася тематика досліджень з оцифрування АВД та зберігання документів у цифровій формі.

Цифровізація змінює підходи до архівної справи, що підтверджують результати впровадження «Проекту “Стратегії архівної справи в Україні на період до 2025 року”» [64]. Стратегія наголошувала на важливості розвитку електронних архівів і хмарних сховищ. Дослідниця архівних документальних пам'яток Л. Дідух розглядає практичні аспекти оцифрування [13], а «Методичні рекомендації щодо використання програмних засобів для завантаження файлів у хмарні сховища» (2023) пропонують універсальні алгоритми для роботи з цифровими аудіовізуальними об'єктами [43].

Одним із важливих аспектів архівної практики є забезпечення онлайн-доступу до документів та характеристика категорій користувачів ретроспективної інформації. За спостереженнями Л. Божук з поширенням Інтернет-сервісів державні архіви України почали активно презентувати колекції аудіо- та відеодокументів в на сайтах та соціальних мережах, що забезпечує їхню популяризацію і залучає ширше коло користувачів [5]. Базуючись на зарубіжному досвіді використання аудіовізуальної інформації та дотримання прав інтелектуальної власності, предметом наукових студіювань стали такі проблеми як інтелектуальний доступ – створення розгорнутих метаданих, анотованих каталогів і можливостей тематичного пошуку та захист авторських прав при використанні аудіовізуальної інформації.

Правове регулювання будь-якої сфери діяльності та законодавчі ініціативи є одним із пріоритетних напрямів досліджень. Разом з тим унормування, впровадження правових актів в архівну сферу стимулювало правознавчі вектори долідження. Важливу роль у формуванні напрямів досліджень відіграв Закон України «Про Національний архівний фонд і архівні установи» [61], проте, він потребує подальшого оновлення з урахуванням реалій цифрової епохи та нових викликів (авторське право, «сирітські твори», віддалений доступ тощо). Теоретичне та науково-практичне переосмислення «архівного менеджменту» у працях Я. С. Калакури і Ю. С. Ковтанюка, де розглядається архівний менеджмент в умовах електронного урядування не обійшло увагою й АВД. Дослідники підкреслюють, що архіви мають упроваджувати системи, використовувати сучасні

інформаційні технології (навіть штучний інтелект), аби ефективніше керувати зберіганням та описом, у тому числі й аудіовізуальних колекцій [36].

Окремий напрям наукових досліджень пов'язаний із використанням АВД у журналістиці та медіа. А. Кузнецова наголошує, що архівні аудіо- та відеоматеріали істотно розширюють можливості сучасних медіапроектів, оскільки надають автентичний матеріал для сюжетів і репортажів, дозволяють унаочнити історичні події. У своїх статтях Кузнецова А. деталізує технологію пошуку, відбору та «переведення» аудіовізуальних джерел у формат, придатний до телефіру чи онлайн-платформи, що стимулює співпрацю архівістів і журналістів, а також урізноманітнює методи дослідження й інтерпретації історичних фактів [40].

У сучасній українській історіографії досить помітним є вивчення міжнародного досвіду архівування АВД. Як вказує Т. Ємельянова в своїх роботах, британські та балтійські практики можуть стати зразком для впровадження у вітчизняній архівній галузі. Зокрема, авторка звертає увагу на важливість стандартизації метаданих у процесі оцифрування відео- й фотоколекцій, а також на розробку стратегій залучення користувачів через онлайн-сервіси [15]. Монографія узагальнює закордонні напрацювання ЮНЕСКО та Міжнародної федерації кіноархівів (FIAF), висвітлює потребу гармонізації українського архівного законодавства з європейськими нормами [23]. Це стосується й питань авторського права, адже опрацювання та публікація багатьох матеріалів обмежені чинними законами щодо інтелектуальної власності [80].

Отже, розгляд напрямів наукових досліджень АВД в архівній практиці свідчить про сталий інтерес до цього культурного феномену з початку формування аудіовізуальних архівів. На зміну тематики досліджень впливали такі фактори: політичний ландшафт в країні та намагання використати АВД в ідеологічних цілях; потреби в архівуванні та забезпеченні збереженості АВД, а відтак вироблення методик їхнього комплектування і зберігання; розвиток соціокультурного життя та залучення АВД в науковій, культурній сферах, журналістиці – звідси й тематика досліджень про роль і функції цих документів в житті соціуму; розбудова правової бази архівної справи актуалізувала правові аспекти комплектування, зберігання та

використання АВД; впровадження новітніх технологій стимулювали дослідження проблем цифровізації АВД та зберігання електронних документів (створених в електронній формі) та їх електронних копій; глобалізаційні процеси та необхідність запозичення передових методик архівної практики і роботи з АВД визначили ще один напрям – вивчення закордонного досвіду й імплементація кращих світових практик; сучасні кризові явища та російська агресія проти України мали наслідком студіювання питань комплектування, зберігання аудіовізуальної спадщини у кризових ситуаціях. Загальний тренд дослідницьких візій полягає в тому, що аудіовізуальні документи стають повноцінним предметом досліджень у межах архівознавства, документознавства, джерелознавства та інформаційної сфери. Від «додаткового джерела» для ілюстрації історичних подій вони перетворилися на самостійний і необхідний об'єкт для наукової рефлексії, який вимагає особливих підходів до збереження, оцінки й доступу. Дедалі більша увага приділяється питанням цифрового архівування, онлайн-сервісам і правовим аспектам, що забезпечують відкритість аудіовізуальних архівів для дослідників і суспільства в цілому.

1.2 Джерельна база дослідження

Дослідження АВД в архівній практиці спирається на широкий спектр джерел, які умовно можна поділити на законодавчо-нормативні акти; методичні рекомендації з питань організації зберігання, обліку та використання АВД; наукові публікації, включаючи довідники, огляди архівних фондів; діловодна документація архівних установ; сайти державних та національних архівів і соціальні мережі, де оприлюднена інформація про АВД; нормативи/директиви міжнародних організацій стосовно збереженості та популяризації АВД. Кожен із цих блоків має певну інформаційну значущість для нашого дослідження та відіграє важливу роль у розкритті особливостей функціонування АВД у контексті архівної справи.

Базовим джерелом є законодавчі та нормативні акти, які містять інформацію про державну політику щодо віднесення АВД до НАФ та світової культурної

спадщини, зберігання, забезпечення збереженості АДВ і формування спеціалізованих архівів, нормативні вимоги до комплектування, обліку зберігання документації, доступу до документів, напрямів і форм використання аудіовізуальної ретроспективної інформації, охорони авторських прав на об'єкти інтелектуальної власності, якими є АДВ. Основоположним нормативним документом у сфері архівування аудіовізуальних документів є Закон України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» (№ 3814-12 від 24 грудня 1993 р.) [61]. Цей документ визначає правові засади формування, збереження та використання архівних документів, у тому числі аудіовізуальних. Важливе місце в ньому займають положення щодо відбору документів на державне зберігання, забезпечення їхньої фізичної збереженості та регулювання доступу до архівних матеріалів. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг», який регулює питання створення, збереження та використання цифрових документів, що є важливим у контексті створення електронних АДВ [25]. Так, Закон України «Про обов'язковий примірник документів» (№ 595-XIV від 9 квітня 1999 р.) встановлює норму щодо передачі виробниками аудіовізуальної продукції обов'язкового примірника до центральних архівних установ, зокрема до Центрального державного архіву аудіовізуальних та електронних документів України. Закон України «Про авторське право і суміжні права» (№ 3792-XII від 23 грудня 1993 р.) відіграє важливу роль у правовому регулюванні використання АДВ, оскільки визнає об'єктами авторського права аудіовізуальні, фото- та фонодокументи. У контексті інформаційної відкритості та прав журналістів на доступ до аудіовізуальних архівних матеріалів ключовим є Закон України «Про медіа» (№ 2654-IX від 13 грудня 2022 р.), який унормовує питання доступу представників медіа до публічної інформації, що зберігається в архівах. Ключове значення має Концепція інформатизації архівної справи в Україні, розроблена Державною архівною службою України у 2017 р. У цьому документі наголошується на важливості впровадження цифрових технологій в архівну діяльність та визначаються стратегічні напрямки розвитку архівної справи, включаючи

створення цифрових копій аудіовізуальних документів і забезпечення їх довготривалого зберігання[50].

Науково-методичне забезпечення архівної практики стосовно аудіовізуальних документів реалізується через низку методичних рекомендацій, розроблених провідними архівними установами України. Одним із ключових документів є «Відбір на постійне зберігання аудіовізуальних документів: методичні рекомендації», укладені К. Т. Селіверстовою, А. М. Шелест та О. Г. Саприкіною під егідою Державної архівної служби України [9]. У цьому документі визначені теоретико-методологічні основи оцінки та відбору аудіовізуальних матеріалів, а також розроблені конкретні критерії оцінки цінності цих документів. Не менш важливим є посібник «Відбір, експертиза цінності та приймання на постійне зберігання цифрових аудіовізуальних документів» (укладений Т. О. Ємельяною) [10]. У ньому зроблено акцент на специфіку експертизи цифрових аудіовізуальних матеріалів, розкрито алгоритми їх приймання в архівні установи та зазначено особливості процесів обліку та каталогізації.

Джерелом дослідження у сфері електронного архівування є «Облік і зберігання електронних документів: методичні рекомендації» [49]. Виданий 2020 р. під егідою Державної архівної служби України та УНДІАСД, цей документ містить детальні інструкції щодо обліку, зберігання та використання електронних аудіовізуальних матеріалів у рамках державних архівних установ.

Приймання-передавання електронних документів, включаючи й АД, на постійне зберігання є важливою процедурою в роботі архівів, що регламентується низкою нормативно-правових актів і методичних рекомендацій. Основним документом, що визначає правила роботи з такими документами, є «Порядок роботи з електронними документами та їх підготовки до передавання на архівне зберігання», затверджений Міністерством юстиції України у 2014 р. Він передбачає, що документи постійного та тривалого (понад 10 років) строку зберігання мають створюватися одночасно у паперовій та електронній формах, а їхнє передавання до архівних установ повинно відбуватися за встановленими стандартами. Крім того,

цей порядок містить вимоги до зберігання електронних справ у юридичних особах, проведення експертизи цінності та забезпечення доступу до документів.

Також у підзаконних нормативних актах значна увага приділяється технологіям приймання документів, використання архівних інформаційних систем та дотримання вимог щодо експертизи цінності документів. Наприклад, у 2019 році УНДІАСД розроблено методичні рекомендації щодо забезпечення збереженості електронних документів, де розглянуто питання їхнього архівного зберігання, технічного обслуговування та можливостей міграції даних. Усе це дозволяє створити ефективну систему електронного архівування, яка відповідає сучасним вимогам та стандартам архівної справи.

Джерелом вивчення методології архівування є колективна монографія «Аудіовізуальні документи як складник Національного архівного фонду» (Т. Ємельянова, Л. Приходько, О. Січова, 2024) [23]. У ній охоплено широке коло питань, зокрема методологію формування архівних аудіовізуальних фондів, організацію їх збереження та доступу. Особлива увага приділена аналізу міжнародних документів, які регулюють питання архівування, захисту авторських прав та цифровізації культурної спадщини. В монографії розкрито положення Директиви 2012/28/ЄС, що регламентує використання сирітських творів, а також Директиви 2014/60/ЄС, яка визначає процедуру повернення незаконно вивезених культурних об'єктів. Важливими є положення Директиви (ЄС) 2018/1808, що регулює діяльність аудіовізуальних медіапослуг у цифрову еру, та Директиви (ЄС) 2019/790, яка встановлює нові правила авторського права в єдиному цифровому ринку. Автори монографії аналізують Рекомендацію Європейської Комісії 2021/1970, яка закладає основу для створення спільного європейського простору даних для культурної спадщини, та Резолюцію Ради ЄС 2003/295/03, що регулює депонування кінематографічних творів. Висвітлюється значення Програми «Креативна Європа» (Регламент (ЄС) 2021/818) у фінансуванні проектів, пов'язаних із збереженням аудіовізуальної спадщини. Основні висновки монографії наголошують на необхідності узгодження українського законодавства з європейськими стандартами щодо архівування та доступу до аудіовізуальних

документів. Автори підкреслюють, що цифровізація архівних матеріалів та їх збереження є ключовими напрямками розвитку архівної сфери. Крім того, значна увага приділяється забезпеченню правомірного використання аудіовізуального контенту, захисту інтелектуальної власності та створенню єдиної системи доступу до архівних матеріалів.

Саме праці архівістів є джерелом для вивчення наукових методик архівування, зберігання та використання АД, запозичення зарубіжної практики роботи з АД в архівах. Значний внесок у дослідження аудіовізуального архівування зробила Т. О. Ємельянова, яка розглянула питання британського досвіду архівування аудіовізуальної спадщини [14], проблеми оцифрування та правового регулювання доступу до архівних матеріалів. Також слід відзначити дослідження Л. В. Дідух щодо архівного зберігання цифрових аудіовізуальних документів [12]. У її статті детально аналізуються технічні та методологічні аспекти роботи з цифровими матеріалами, що містяться в українських архівах. Дослідженням історичних аспектів аудіовізуального архівування займається Л. Ф. Приходько, яка у своїх працях аналізує еволюцію методологічних підходів до експертизи та відбору аудіовізуальних документів у європейських країнах та Україні [52, 60]. Також заслуговує на увагу стаття В. Бойко та С. Кулешова, де розглядаються виклики, пов'язані з впливом військових дій на архівну діяльність в Україні, зокрема в аспекті цифровізації аудіовізуальних матеріалів [6].

До джерельної бази дослідження нами залучена звітна документація архівних установ, що містить дані про функціонування архівів, роботу з виробниками АД стосовно передавання документації на архівне зберігання, організацію культурних заходів з презентацією АД, співпрацю з журналістами, науковцями, культурними діячами з питань реалізації наукових, культурних та медіа-проектів. Зокрема, нами залучений «Звіт про роботу архівної установи та виконання плану розвитку архівної справи за 2024 рік» [30] надає інформацію про загальні тенденції у сфері архівної діяльності, включаючи стан збереженості носіїв, активність відвідування архіву користувачами документальних фондів, тематика інформаційних запитів тощо. Також важливими є звіти про виконання планів наукової та методичної

роботи, які демонструють поточні розробки та проблеми, що постають перед архівними установами [24–27].

Наступною важливою групою джерел, що забезпечують комплексне висвітлення предметного поля дослідження, є довідковий апарат архівів та електронні інформаційні ресурси, які надають так званий інтелектуальний доступ до фондів АВД, так, довідкові системи провідних зарубіжних архівів, зокрема Національного архіву США (NARA), Британського інституту кіно (BFI), Національного аудіовізуального інституту Франції (INA), Нідерландського інституту звуку та зображення, а також спеціалізованих платформ, як-от FIAT/IFTA та Europeana забезпечують онлайн-доступ до описів фондів, оцифрованих матеріалів, тематичних виставок і реєстрів метаданих [46, 7, 48, 62]. Вагому роль у формуванні актуального наукового дискурсу відіграють соціальні мережі, зокрема YouTube, де профільні установи (Library of Congress, BFI, Europeana, INA) оприлюднюють відеоматеріали про стратегії збереження АВД, хід оцифрування, реставраційні проєкти та приклади культурного переосмислення архівної спадщини. Окрему наукову вартість мають нормативно-регулятивні джерела міжнародних організацій, серед яких слід виокремити програму ЮНЕСКО «Пам'ять світу», стандарти IASA, директиви ЄС у сфері оцифрування та доступу до сирітських творів (наприклад, Директива 2012/28/EU), а також серію міжнародних стандартів ISO (ISO 14721, ISO 13008, ISO 19005 тощо), які унормовують процеси збереження, міграції та довготривалого архівування аудіовізуальної інформації. Зазначена група джерел суттєво доповнює джерельну базу дослідження, надаючи змогу розглянути як практичні, так і теоретико-нормативні засади функціонування АВД у міжнародному контексті.

Таким чином, джерельна база дослідження є комплексною та багатовекторною, що дозволяє здійснити всебічне наукове осмислення архівної практики збереження аудіовізуальних документів як в Україні, так і за її межами. Кожна з означених груп джерел: законодавчі акти, нормативно-методичні документи, аналітичні праці, довідкові видання, звітна документація архівних установ, а також онлайн-ресурси (вебсайти, платформи, соціальні мережі) формує

певний інформаційний пласт, який відображає теоретичні, методологічні та прикладні засади функціонування АВД у сучасному архівознавстві. Законодавча база забезпечує правову визначеність у питаннях зберігання, відбору, доступу та охорони авторських прав на АВД, тоді як методичні напрацювання українських архівістів фіксують алгоритми практичної роботи з аналоговими та цифровими документами. Наукові публікації, зокрема колективні монографії, дозволяють простежити тенденції адаптації європейського досвіду до вітчизняної архівної реальності. Довідковий апарат національних та іноземних архівів забезпечує так званий інтелектуальний доступ до фондів, оприявнюючи структуру й зміст архівних колекцій. Водночас веб-сайти провідних світових архівів (NARA, BFI, INA, FIAT/IFTA, Europeana) і соціальні платформи виступають дієвими каналами популяризації аудіовізуальної спадщини, надаючи дослідникам, журналістам і культурним діячам доступ до матеріалів у візуалізованому, зручному форматі. У свою чергу, нормативно-регулятивні документи міжнародного рівня (директиви ЄС, стандарти ISO, рекомендації IASA та ЮНЕСКО) забезпечують методологічне підґрунтя для гармонізації української архівної практики з глобальними стандартами у сфері збереження та використання АВД. У сукупності всі ці джерела становлять цілісну базу, необхідну для реалізації завдань дослідження, що охоплює як національний, так і зарубіжний досвід роботи з аудіовізуальною спадщиною.

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИКИ АРХІВУВАННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБЕРЕЖЕНОСТІ АУДІОВІЗУАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ ТА В УКРАЇНІ

2.1 Зарубіжний досвід архівування і забезпечення збереженості аудіовізуальних документів

Світова практика у сфері збереження аудіовізуальної спадщини ґрунтується на чітких нормативних вимогах, усталених інституційних моделях та уніфікованих технологічних процесах, що забезпечують довготривалу цілісність та доступність аудіо- і відеоматеріалів. Методи, реалізовані в провідних національних архівах та спеціалізованих інституціях, поєднують регламентоване фізичне зберігання, комплексну оцифровувальну політику та багатоканальні механізми популяризації фондів. Значна частина цих підходів формально описана в рекомендаціях Міжнародної асоціації звукових і аудіовізуальних архівів (IASA), зокрема в документах IASA-TC 05 (щодо захисту й утримання фізичних носіїв), IASA-TC 04 (про створення і зберігання цифрових аудіооб'єктів) та IASA-TC 06 (про довготривале збереження відеозаписів) [80]. Ці матеріали встановлюють технічні специфікації стосовно форматів, метаданих і режимів зберігання, а також регламентують процедури періодичної міграції даних для запобігання моральному й технічному старінню носіїв.

Застосування міжнародних стандартів ISO, насамперед ISO 14721 (OAIS), ISO 18911 (специфіка зберігання плівки), ISO 16363 (аудит довіреного цифрового репозитарію), а також директив і резолюцій ЄС стосовно авторського права і депонування культурних об'єктів, створює правову платформу для інституцій, що опікуються аудіовізуальним надбанням. У низці країн функціонують окремі законодавчі акти, покликані підтримати процеси збереження національної кіно- й телеспадщини (Film Act, National Film Preservation Act), а також спеціалізовані фінансові механізми (державні дотації, національні лотереї, ліцензійна діяльність). В інфраструктурі архівування провідне місце посідають профільні технологічні

сховища з дотриманням рекомендованих температурно-вологісних режимів (переважно +2...+5 °C для кіноплівки та 30–35% вологості; +18...+20 °C для магнітних стрічок), регулярною перевіркою стану носіїв і застосуванням окремих консерваційних заходів (випікання, просушування, пакування у безкислотні матеріали).

У Великій Британії системна модель збереження кіно- та телематеріалів унаочнена діяльністю Британського інституту кіно (BFI)[7]. Т. Ємельянова зазначає, що функціонування архіву забезпечується на основі положень Закону про публічні записи (Public Records Act, 2024) і Акту про кіно (Film Act), а також у межах політик Департаменту цифрових технологій, культури, медіа і спорту (DCMS). Фінансування архівної інфраструктури здійснюється за змішаною моделлю: державні дотації через Кінораду; надходження з національного лотерейного фонду; внески мовників; дохід від власної комерційної діяльності. Формування фондів ґрунтується на надходженнях із державних установ, приватних депонентів, кіностудій, а також на закупівлі міжнародно значущих фільмів. Структура архіву охоплює понад 60 тис. художніх фільмів, 120 тис. неігрових кіноматеріалів, 750 тис. телевізійних програм, а також фонди парламентських записів, регіональних центрів та тематичних колекцій [14, с.88] Діяльність реалізується через норми Public Records Act (1958) та окремі положення Film Act, а також політики урядового Департаменту цифрових технологій, культури, медіа і спорту (DCMS). Збереження вихідних носіїв базується на дотриманні фіксованої температури близько +5 °C та вологості до 35%, причому плівкові матеріали розподіляються за типом основи (нітратна, ацетатна, поліестерова) для зручності обліку й контролю. Цифрова міграція відбувається через сканування плівки у 2K/4K та збереження результату у JPEG 2000, а аудіо часто зберігається у BWF (24 біти, 48 або 96 кГц). Каталогізація здійснюється із застосуванням MARC і PBCore, а метадані структуруються за Dublin Core[44]. В архіві передбачено багаторівневе дублювання файлів, зокрема на LTO-картриджах із регулярними перевітками контрольних сум (SHA-256, MD5), що дає змогу уникати втрат інформації внаслідок збоїв у сховищі[7]. Також BFI активно розвиває онлайн-доступ: крім

центрального каталогу, організація підтримує розгалужену довідкову мережу, а частину аудіовізуальних фондів надає для публічного перегляду через YouTube-канал [79].

У США ключовий вплив на архівування аудіовізуальних документів справляє Національне управління архівів та документації (NARA) [46]. Діяльність установи реалізується на основі загального державного бюджету та спеціальних програм, пов'язаних із відновленням кінематографічного й телевізійного надбання (National Film Preservation Act). Схеми фізичного зберігання регулюються внутрішніми положеннями й рекомендаціями IASA-TC 03/04, де визначені специфічні умови для кіноплівки (+2...+5 °C) та відеострічок (приблизно +18...+20 °C), а також межі вологості (20–45%). Перед архівуванням носії піддаються ретельному огляду щодо механічних або хімічних ушкоджень. Після консерваційних дій (за необхідності) матеріали проходять оцифрування у стандартизовані формати: WAV (24 біт/96 кГц) для аудіо, TIFF або JPEG 2000 для зображень, MXF чи MOV із визначеними кодеками для відеозаписів. Резервні копії зберігаються у географічно віддалених дата-центрах, а на кожен файл встановлено контрольні суми (MD5, SHA-256) зі встановленою періодичністю перевірки. Метадані оформлюються згідно з METS (для складних цифрових об'єктів), EAD (для архівних фондів) і PREMIS (для фіксації інформації про автентичність та історію змін). Для пошуку й навігації впроваджено публічні електронні каталоги (ARC, OPA), що інтегрують цифрові копії та описову документацію [46].

У Франції провідну роль у збереженні теле- та радіоконтенту відіграє Національний аудіовізуальний інститут (INA) [48]. Його створено у 1975 р. як орган державного підпорядкування з ексклюзивними правами на архівування, відтворення та ліцензування національних теле- і радіопрограм. Розгалужена структура охоплює технічні підрозділи оцифрування, правові відділи з питань авторського захисту, архівні служби та дослідницькі центри. Джерелами фінансування виступають державний бюджет, прибуток від ліцензійного поширення контенту, а також зовнішні грантові програми ЄС, зокрема EU Digital Heritage Plan. Технічна модель довготривалого зберігання складається з

багатоступеневої цифрової міграції, створення «майстер-файлів» у мінімально стиснених форматах (JPEG 2000, PCM WAV) і регулярної перевірки контрольних сум. Дані зберігаються на серверних RAID-масивах та дублюються у віддалених дата-центрах із різними технологічними платформами. Метаданий опис враховує як фізичні характеристики оригіналу (стан носія, хронологію знімання), так і технічні параметри процесу оцифрування (бітрейт, кодек, контейнери). Облік доступу та операцій із фондами відповідає OAIS-моделі (ISO 14721). Частина колекції відкривається для громадськості через вебпортал із наскрізним пошуком, а академічним і медіавиробничим організаціям пропонують розширені аналітичні інструменти для опрацювання цифрового контенту [48].

У Нідерландах Інститут звуку та зображення (Beeld en Geluid) фокусується на формуванні «тристоронньої» архівної інфраструктури: оперативні серверні простори для швидкого доступу, резервне стрічкове сховище (LTO) з чітко регламентованим циклом міграції та спеціалізовані віддалені майданчики для довготривалих дублікатів. Таке розмежування знижує ризик втрати даних у разі технічного збою або катастрофи. Температура і вологість утримуються на рівні +6...+8 °C і 30–35% відповідно, щоб уповільнювати процеси хімічного старіння плівок і магнітних стрічок. Оцифрування здійснюється на професійних сканерах і плеєрах із корекцією часового базису (Time Base Corrector) для мінімізації артефактів. Файлова структура переважно вибудовується за протоколами MXF OP1a, аудіо – у BWF або FLAC, відео – у JPEG 2000 чи FFV1. Індексний апарат містить метадані за Dublin Core або EBUCore, які дають змогу точно описувати зміст, технічні характеристики й правовий статус кожного документа. Для дослідників відкрито API-доступ, що полегшує створення додаткових публікаційних або аналітичних сервісів [86].

Моделі, розроблені Library and Archives Canada, а також в інституціях Австралії, Німеччини, Іспанії та Швеції, загалом відповідають описаним вище підходам, акцентуючи на поєднанні фізичної консервації зі швидким переведенням у цифрові формати. Механізми підтримки надають програми ЮНЕСКО «Пам'ять світу», що об'єднують зусилля різних країн у розробленні методів масового

оцифрування, а також у впровадженні публічних довідкових систем[62]. Наукова література, зокрема дослідження Т. Ємельянової та фахівців IASA, підкреслює необхідність уніфікації метаданих і використання міжнародних бібліотечних та архівних стандартів (EAD, ISAD(G), MARC, PBCore), тому, що це прискорює пошук і підвищує рівень співпраці між архівами.

Наведені приклади демонструють спільні ознаки успішної системи збереження аудіовізуальних документів: обов'язковий моніторинг фізичного стану аналогових носіїв і контроль мікроклімату; своєчасне оцифрування у відкриті або мінімально стиснені формати (WAV/BWF, JPEG 2000, TIFF, MXF); дублювання й розподіл копій на кілька сховищ із резервною підтримкою контрольних сум; детальна каталогізація за уніфікованими схемами метаданих; відкриті вебпортали й механізми API для забезпечення публічного і дослідницького доступу. Високий рівень інституційного захисту аудіовізуальної спадщини корелює з наявністю державного чи мультиджерельного фінансування і чіткої нормативної бази (Public Records Act у Великій Британії, National Film Preservation Act у США, регламенти INA у Франції і т.д.). Одночасно створюється розвинена дослідницька інфраструктура, де аудіовізуальні фонди можуть інтегруватися в журналістські, культурні та освітні ініціативи, а широкі кола користувачів отримують доступ до джерел.

Таким чином, застосування описаних міжнародних підходів може забезпечити українським архівам перехід від фрагментарних методик до системних практик, узгоджених із рекомендаціями IASA та ISO. Запровадження єдиної схеми оцифрування та індексації, дотримання постійного моніторингу носіїв, організація сховищ із належним мікрокліматом і дублюванням даних на кількох майданчиках здатні мінімізувати ризики безповоротної втрати цінного аудіовізуального доробку. Національна політика збереження аудіовізуальної спадщини може спиратися на закордонні приклади комплексного фінансування, партнерських програм з приватним бізнесом і громадськими організаціями, а також на розвиток єдиних державних порталів доступу та дослідницьких платформ, аналогічних BFI Player чи порталам NARA й INA. Така стратегія уможливорює збереження автентичних

джерел і водночас створює стимули для їх подальшого культурного та наукового переосмислення.

2.2 Стан архівування та зберігання аудіовізуальних документів в Україні

Сучасний стан архівування та зберігання аудіовізуальних документів в Україні характеризується глибокою трансформацією архівної практики в умовах війни, цифрового переходу та інституційних викликів. Архіви змушені одночасно реагувати на критичні виклики як технічного, так і правового характеру, адаптуючись до нових джерел комплектування, змін у структурі контенту та потребах користувачів. Зокрема, діяльність ЦДАЕА у 2022–2024 рр. демонструє прагнення зберегти та осмислити надзвичайно різномірний аудіовізуальний контент, створений як офіційними структурами, так і звичайними громадянами під час війни. Комплектування аудіовізуального сегменту НАФ в Україні за останні роки зазнало якісних змін. Якщо у мирний час основними джерелами поповнення архівних колекцій виступали телерадіокомпанії, державні органи, фотожурналісти, то з початком повномасштабної війни структура джерел радикально змінилася.

Згідно з даними Т. Ємельянової та В. Покляцької, упродовж січня–жовтня 2023 р. укладено 51 договір про передавання аудіовізуальних документів на зберігання (упродовж мирних часів цей показник коливався в межах 25–30 договорів за рік) [22, с. 49]. Така динаміка пояснюється суспільною потребою фіксувати події війни, зокрема через мобільні пристрої. Значна частина фотоматеріалів і відеозаписів надходить від очевидців воєнних подій, волонтерів, військових, приватних осіб. Це зумовило, по-перше, збільшення обсягів фондів, а по-друге – зміну критеріїв відбору, оскільки неофіційні документи відображають найактуальніші події й несуть непересічну історичну та культурну цінність. Як зазначено у статті дослідниць, сучасний архівіст працює зі значною кількістю цифрових файлів, які «можуть не дожити» до формальної передачі на традиційні носії або просто зникнути через недостатню захищеність авторських акаунтів. Тому швидкість взаємодії з авторами, постійний моніторинг публічного простору та

формування довірчих відносин з волонтерами, воєнкорами та журналістами перетворилися на ключову складову комплектування.

У сучасних українських архівних установах збереження аудіовізуальних документів регламентується комплексом нормативів, що охоплюють усі етапи роботи з ними від акліматизування, технічного контролю, антивірусної перевірки цифрових носіїв, консерваційного оброблення, пакування, маркування та умов транспортування до моніторингу кліматичних параметрів сховищ, організації простору архівних будівель, дотримання температурно-вологісного режиму та світлового контролю, що докладно систематизовано у Додатку А (табл. 1–3).

Війна не лише збільшила обсяг аудіовізуальних надходжень, а й ускладнила матеріальні умови збереження. За свідченнями архівних звітів, фонди Центрального державного архіву аудіовізуальних та електронних документів (ЦДАЕА) станом на кінець 2024 р. перевантажені більш як на 50% від проєктної місткості[28]. У звітах вказується на відсутність можливості розширити сховища чи встановити додаткові стелажні системи, що тягне за собою порушення циркуляції повітря й підвищує ризик біологічного ураження матеріалів (пліснява, грибок). Система пожежогасіння, зафіксована в звітних документах, є неробочою; вентиляція та кондиціонування – застарілі. В умовах перебоїв електропостачання, що почастишали через обстріли, небезпека втрати носіїв зростає.

Подібна ситуація зберігається й у Державному центрі збереження документів Національного архівного фонду, який не має дезінфекційної камери й обладнання для знепилення. Проблемним залишається й створення мікроплівкових страховок: брак сировини та технічних потужностей робить неможливим традиційне резервне копіювання частини фондів на плівку. З огляду на енергетичну нестабільність, розраховувати лише на цифрове збереження ризиковано, однак альтернативні методи також недоступні через матеріальні та технічні обмеження. У сукупності це створює реальні ризики втрати аудіовізуальних документів унаслідок зовнішніх факторів, які не піддаються контролю без суттєвого оновлення інфраструктури.

Зростання кількості цифрових аудіовізуальних матеріалів неминує порушує питання дотримання стандартизованих форматів. У «Забезпеченні збереженості електронних документів Національного архівного фонду: методичні рекомендації» (Державна архівна служба України, УНДІАСД, 2019) наводяться конкретні технічні настанови для роботи з аудіовізуальними файлами: для аудіо – Free Lossless Audio Codec (FLAC, .flac) як ефективний безвтратний формат, а також WAV/BWF у розширенні PCM (24 біт, 48/96 кГц), який виступає базовим галузевим стандартом; для відео mpeg-4 AVC/H.264 відповідно до специфікації ISO/IEC 14496-10:2010 із стисненням без втрат, Matroska (.mkv) як універсальний контейнер мультимедійних об'єктів, а також формат FFmpeg, рекомендований для зберігання відеоданих без погіршення якості; для комплексного зберігання даних, що включають метадані, цифрові підписи та основні файли, доцільне використання контейнера ASiC (архівний ZIP-пакет із XML-структурами), затвердженого Наказом Державного агентства з питань електронного урядування України № 60 від 07.09.2018, який дозволяє інтегрувати всі необхідні елементи в єдиний структурований файл для архівного збереження [24, с.35-36]:

На практиці ці рекомендації реалізовані фрагментарно, оскільки архівісти досі отримують від депозитарів файли у форматах JPEG, MP4, MOV, AVI, MP3 тощо, що не завжди відповідають архівним специфікаціям. Існують труднощі з конвертацією чи налагодженням інструментів для перевірки контрольних сум, особливо у випадках екстреного приймання великих обсягів матеріалів. В умовах війни терміни ухвалення рішень максимально скорочені, а процедури експертизи цінності та детального опису часто переносять на «післявоєнний період». Утім, така практика ризикує зберегти неякісні файли чи втратити важливі метадані. Також відзначається відсутність у Державного центру збереження документів НАФ як дезінфекційної камери для обробки біовражених матеріалів, так і обладнання для знепилення. Ці недоліки унеможливають реалізацію системного підходу до фізичної консервації, що особливо критично для вразливих носіїв: кіноплівки, магнітних стрічок, фотоматеріалів. Порушення обігу документів фіксується і через недостатні ремонтно-реставраційні потужності партнерських установ: відсутність

ресурсів для опорядження справ після процесу оцифрування та брак технічного персоналу уповільнюють повноцінну інтеграцію АВД у цифровий архівний обіг.

Війна зумовила додаткові форми взаємодії з авторами, що перебувають у тимчасово окупованих районах чи зонах бойових дій. Архівістам доводиться використовувати Telegram-канали, Facebook, Instagram, аби підтвердити достовірність джерела й залучити фотодокументи чи відео до процесу відбору. Усе це відбувається на тлі зростаючого обсягу даних та скорочення термінів «життя» публікацій у соціальних мережах. Унаслідок цього виникає ризик, що матеріали, які мають виняткову історичну цінність, узагалі зникнуть із онлайн-простору раніше, ніж їх оцінять фахівці. Архівісти прагнуть зібрати якомога більше документів, а з іншого – відсутність ресурсів і чітких профільних алгоритмів обмежує можливості ретельного аналізу. Разом із тим виникає нагальність технічних перевірок (наприклад, чи містить файл достатній рівень роздільної здатності, чи не має артефактів стиснення), а також правової оцінки (перевірка правомірності поширення, відсутність конфіденційних відомостей тощо).

Незважаючи на зазначені проблеми, в Україні здійснюється активна методична робота щодо впорядкування, опису й інтеграції аудіовізуальних фондів. Протягом 2021–2024 рр. було видано низку науково-методичних розробок Центрального державного аудіовізуального та електронного архіву, що охоплюють питання превентивної консервації, описування фонодокументів, використання системи ЕЛАРСИС, організації приймання електронних нефондових ресурсів, інтерактивних публікацій, криптозахисту та 3D-екскурсій. Ці документи не тільки кодифікують архівну практику, але й закладають засади для створення сталих інструментів цифрового збереження. Зокрема, в інструкції з використання програмних засобів для хмарних сховищ чітко окреслено правила перевірки цілісності цифрових файлів, що надходять до архіву, а у методичних рекомендаціях з опису відеодокументів, то структурні моделі збереження технічних метаданих [32]. У поєднанні з керівництвом щодо превентивної консервації кінодокументів це дає підстави говорити про поступову інституційну адаптацію до вимог цифрової архівної епохи [33]. Важливим кроком є й те, що методичні матеріали містять

посилання на міжнародні стандарти (IASA-TC 04, OAIS, ISO 14721), чим засвідчують орієнтацію на світові практики. Водночас ці документи мають рекомендаційний характер і не завжди підкріплені конкретними технологічними інструкціями та сучасним обладнанням. Таким чином, українська система комплектування та зберігання аудіовізуальних документів нині перебуває у фазі глибокої перебудови. Водночас спостерігається структурний розрив між зростаючим обсягом цифрового контенту та реальними інституційними можливостями для його збереження. Архівні установи демонструють високу гнучкість і мобільність у комплектуванні фондів, проте ці зусилля не завжди підкріплюються відповідною матеріально-технічною базою. Необхідною умовою забезпечення збереження АВД у довгостроковій перспективі є створення національної цифрової архівної інфраструктури, узгодженої з міжнародними стандартами (IASA-TC 04, OAIS, ISO 14721) та підкріпленої стабільним фінансуванням і нормативно-правовою базою. Розроблення спеціалізованої національної програми збереження аудіовізуальної спадщини, де буде визначено пріоритети фінансування, механізми модернізації сховищ, встановлення додаткових систем безпеки та кондиціонування. Розбудови цифрової інфраструктури з географічно розподіленими дата-центрами, реалізацією моделі OAIS (ISO 14721) та організацією фіксованих точок контролю цілісності. Створення резервних копій на різних майданчиках допоможе уникнути втрат матеріалів унаслідок форс-мажорів. Український досвід воєнного архівування є унікальним у світовому контексті і саме тому вимагає системного переосмислення та стратегічного підходу до збереження візуальної пам'яті нації.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ТА ФОРМИ ВИКОРИСТАННЯ АУДІОВІЗУАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ

3.1 Аудіовізуальні документи в культурних проєктах архівів Європи, Америки, України.

Аудіовізуальні документи, визнані цінним джерелом історичних відомостей, у сучасному соціальному та комунікаційному просторі все частіше розглядаються як повноцінний культурний ресурс, що виходить за межі традиційного архівного призначення. Практики публічного представлення аудіовізуальної спадщини демонструють зміщення ролі архіву від пасивного місця зберігання до активного культурного суб'єкта, котрий не лише надає доступ до джерел, а й формує змістові й концептуальні інтерпретації. Ця трансформація реалізується через інструменти інтерактивних експозицій, стрімінгових платформ, документальних проєктів, міжмедійних інсталяцій і цифрових реконструкцій, завдяки чому архіви виступають медіаторами між історичним контекстом і сучасним сприйняттям.

Особливу увагу становить досвід західноєвропейських архівних інституцій, які за останні два десятиліття виробили низку стабільних культурно-комунікаційних моделей використання аудіовізуальних документів. Ці моделі, зазвичай, функціонують на перетині кількох сфер: архівної, музейної, освітньої, художньої й охоплюють як механізми збереження, так і стратегії публічної презентації архівного контенту, зокрема через його естетизацію, децентралізацію доступу та включення в локальні історії ідентичності. Репрезентативним прикладом подібної моделі є культурні ініціативи British Film Institute (BFI), зокрема мультиплатформний проєкт "Britain on Film", який дозволяє простежити механізми перетворення архівного АВД у засіб масової культурної рефлексії. Проєкт "Britain on Film", ініційований BFI у 2015 році, є одним із наймасштабніших прикладів осмисленої візуалізації регіональної історії через архівну оптику[63]. Його концептуальною основою стало прагнення реінтегрувати національну аудіовізуальну спадщину в актуальний публічний дискурс, при цьому акцент

зроблено не лише на збереженні, а й на географічній і культурній реінтерпретації візуального матеріалу. В основі платформи карта Великої Британії, на яку нанесено понад 2,5 тисячі геотегованих архівних відео, що репрезентують культурне життя регіонів у XX столітті. Кожен фрагмент не лише має локальну прив'язку, а й структурований відповідно до типології джерел (документальні фільми, новинні сюжети, аматорське кіно, рекламні ролики), що дає змогу здійснювати пошук як за тематикою, так і територіальним принципом. Архівні відео інтегровані в інтерфейс карти через стрімінгову платформу BFI Player, створюючи середовище нелінійної взаємодії з історією, де користувач може вільно пересуватися між фрагментами, регіонами, епохами, досвідуючи візуальний наратив поза рамками хронологічного чи сюжетного принципу. Такий підхід свідчить про нову парадигму роботи з АВД, як із відкритим комунікативним ресурсом, який активує процес колективної пам'яті не лише через інформативність, а через емоційну й ідентифікаційну залученість глядача.

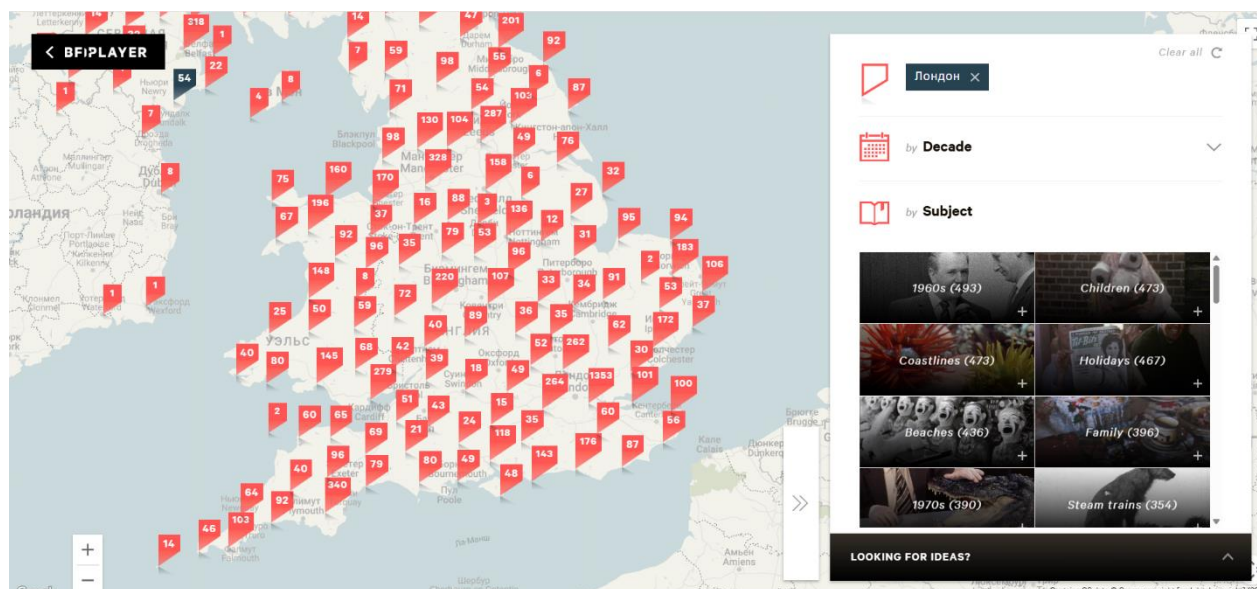

Рис. 3.1. Проєкт "Britain on Film"

Проєкт не є ізольованою ініціативою архіву як державної структури, а реалізується у партнерстві з регіональними кіноархівами, освітніми закладами, суспільним мовником BBC, художніми інституціями та незалежними митцями. Це дозволяє створити горизонтальну інфраструктуру взаємодії між архівом та іншими

сферами публічного простору, включаючи медіаосвіту, урбаністичні дослідження, локальну історіографію. В межах "Britain on Film" реалізовувалися також окремі виставкові проєкти (наприклад, "Railways on Film", "Windrush on Film", "LGBT Britain" та ін.), кожен із яких поєднував кураторський добір матеріалів із тематичною інтерпретацією та культурною аналітикою. У такій структурі архів перестає бути лише носієм інформації – він функціонує як культурний навігатор, здатний продукувати нові знання через режисуру доступу, добору і презентації. Архівні документи, інтегровані у віртуальну карту, не є репрезентацією минулого – вони формують простір сучасного культурного досвіду. У цьому сенсі Britain on Film є не просто візуально привабливим вебсервісом, а складною культурною платформою, що транслює нову естетику архівної спадщини у взаємодії з цифровими медіа.

В українських реаліях модель, подібна до проєкту «Britain on Film», здатна суттєво сприяти актуалізації й осмисленню локальної аудіовізуальної спадщини через об'єднання архівного відеоматеріалу з географічною, історичною та соціокультурною інформацією. Першочерговою умовою є створення єдиної відкритої онлайн-платформи, де оцифровані документальні, художні, аматорські та новинні відео були б прив'язані до конкретного регіону України й доповнені багатоваріантною системою метаданих (тематичні теги, історичні довідки, відомості про авторів). Цей підхід не лише підтримав би процес формування колективної пам'яті у форматі відкритої карти, а й стимулював активну взаємодію з аудіовізуальним спадком: громади мали б змогу досліджувати й доповнювати локальні історії, формуючи цифровий культурний простір поза жорсткими хронологічними чи сюжетними рамками. Така ініціатива дозволила б адаптувати досвід BFI до українських реалій, переосмислюючи роль архівів як інтелектуальних агентів публічної історії та відкриваючи нові перспективи для розбудови національного аудіовізуального ландшафту.

Французький досвід інституціоналізованого використання архівних аудіовізуальних документів у культурних ініціативах представлений, насамперед, діяльністю Національного інституту аудіовізуальної спадщини (INA)[48]. Установа

функціонує на перетині архівної, дослідницької та комунікаційної сфер, поєднуючи забезпечення збереженості фондів із створенням цілеспрямованих програм їх культурного використання. Основні проекти INA, зокрема *Mémoire vive*, орієнтовані на тематичне осмислення історичних подій засобами візуалізації. Практика систематизованого розміщення аудіовізуального контенту за ключовими історико-суспільними сюжетами (події травня 1968 року, виборчі кампанії, трансформації соціокультурного середовища) демонструє тематично-кураторський підхід до організації фондів у публічному доступі. Онлайн-архів INA забезпечує доступ до значного обсягу телерадіоматеріалів, однак його використання відбувається в межах заздалегідь сформованих категоріальних рамок, що обмежує можливості користувача щодо реконфігурації змісту. Формати публічного представлення архівних матеріалів включають візуалізовані виставки, цифрові добірки, інтеграцію у фестивальні ретроспективи, а також супровідні аналітичні тексти. INA підтримує співпрацю з освітніми та культурними інституціями, однак доступ до частини фондів обмежується вимогами авторського права або відсутністю перекладених/супровідних матеріалів, що ускладнює міжнародне використання.

Нідерландський інститут звуку та зображення (Beeld en Geluid) реалізує іншу модель з акцентом на інтерактивність, багаторівневу взаємодію з користувачем і мультидисциплінарну інтерпретацію аудіовізуального контенту. Інституція функціонує як архівно-музейний комплекс, поєднуючи традиційні форми зберігання з практиками інсталяційного та технологічного експонування. АВД використовуються як основа для створення тематичних виставкових проєктів, зокрема “50 Years of Dutch Television”, “Let’s YouTube”, “Rewind”, де візуальний контент поєднується з елементами відеоаналітики, звукотехніки, віртуальної реальності[78]. Матеріали архіву не лише демонструються як історичні артефакти, але й інкорпоруються у структури взаємодії відвідувача з експозицією: наприклад, через інтерактивні екрани, онлайн кабінети, симулятивні модулі. Така форма презентації зумовлює високий ступінь емоційного занурення, однак обмежує когнітивний компонент засвоєння контенту, оскільки фрагменти АВД здебільшого

ізолювані від ширших історико-документальних контекстів. Освітня складова у проєктах інституту є опосередкованою і носить переважно просвітницько-популяризаторський характер, орієнтований на масову аудиторію. Архів не позиціонує себе як дослідницька структура у традиційному академічному сенсі, однак надає ресурсну базу для культурних, урбаністичних та мистецьких ініціатив. У такій моделі АВД функціонують як динамічні елементи культурного досвіду, що активуються через інтерактивність, гейміфікацію, художнє моделювання, але не завжди супроводжуються методологічно стабільною історичною інтерпретацією. Тому *Beeld en Geluid* репрезентує модель культурно-медійного архіву, орієнтовану на візуальне споживання і технологічну участь, що підходить для широкої публіки, але має обмежену релевантність у контексті академічної аналітики чи історичної реконструкції.

У США використання аудіовізуальних документів у культурних проєктах є складовою політики відкритого доступу до національної спадщини, яка реалізується передусім через діяльність Бібліотеки Конгресу (*Library of Congress*) як найбільшої інформаційної установи країни з обов'язками щодо збереження, оцифрування та представлення АВД у суспільному просторі. Інституція забезпечує доступ до значного обсягу аудіовізуальних колекцій, зокрема документальних фільмів, хронік, звукозаписів, телерадіопрограм, об'єднаних у низку тематичних віртуальних виставок і електронних колекцій [46]. У рамках проєктів "*American Memory*" та "*National Screening Room*" архівні матеріали структуруються за культурно-історичними темами (громадянські права, міграційні історії, музична спадщина тощо) й подаються з супровідними аналітичними описами. Публічні колекції орієнтовані на освітній сегмент, зокрема школи, університети, дослідницькі центри. Водночас, попри декларовану відкритість, значна частина матеріалів доступна лише для внутрішнього перегляду у структурних підрозділах Бібліотеки Конгресу, що обумовлено юридичними та авторськими обмеженнями. Присутня також жанрова і регіональна диспропорція: пріоритет надається загальнонаціональним сюжетам, тоді як представлення локальних наративів має фрагментарний характер. Така модель Бібліотеки Конгресу орієнтована на

історико-освітню репрезентацію, де АВД використовуються переважно як матеріал для академічної, громадянської та шкільної освіти з високим рівнем джерелознавчого опрацювання, але з обмеженою інтерактивністю і незначним залученням художніх або експериментальних форматів роботи з архівом.

У Канаді стратегія використання аудіовізуальних документів у культурних і меморіальних практиках реалізується через діяльність Library and Archives Canada (LAC), що поєднує функції національного архіву, бібліотеки та інформаційного провайдера державної пам'яті. У межах відкритого доступу функціонує низка цифрових виставкових ініціатив, серед яких найбільш помітними є “Reflections of Canada”, “Photostories Canada”, “Landscapes of Injustice”, у яких архівні відео, світлини та аудіо доповнюються наративними поясненнями, інтерактивними картами, хронологічними шкалами[84]. Основний принцип презентації історико-описовий, тобто АВД використовуються як ілюстративний матеріал до уже сформованих освітніх або меморіальних тематик, зокрема про Другу світову війну, інтеграцію іммігрантів, культурну політику щодо корінних народів. Характерною рисою проєктів LAC є висока ступінь редукції архівного матеріалу до освітнього наративу, що, з одного боку, забезпечує когнітивну зрозумілість контенту для аудиторії, а з іншого знижує потенціал самостійного дослідницького аналізу. Попри це, LAC активно співпрацює з університетами, музеями та громадськими організаціями, реалізуючи спільні виставкові ініціативи, документальні серії та онлайн-презентації, спрямовані на актуалізацію архівної спадщини. Проте інтеграція АВД у художній або медійний дискурс (наприклад, у фестивальне середовище чи цифрове мистецтво) у межах проєктів LAC є мінімальною.

В Україні для використання аудіовізуальних матеріалів у публічних заходах слугує, зокрема, наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку підготовки архівними установами документів Національного архівного фонду до експонування на виставках та в інших інформаційних заходах» [45;51]. Подібні акти визначають загальні принципи опрацювання, дотримання прав інтелектуальної власності та методичні підходи до експонування документів. Крім того, на відміну від традиційних паперових архівів, аудіовізуальна сфера має значно

більшу силу культурного впливу й формування колективної пам'яті. В Україні чинну традицію виставкової та просвітницької діяльності з використанням АВД демонструють державні архіви і недержавні організації. Центральний державний кінофотофоноархів України (ЦДКФФА України) презентує кіно- й фотодокументи в онлайн-виставках, зокрема «Київ у кіно», «Український фронт 1943», «Голодомор у кінохроніці». Також архів активно взаємодіє з документалістами, університетами та профільними фондами, надаючи матеріали для зйомок, навчальних курсів і тематичних круглих столів.

Знаковою не лише для архівної, а й мистецької сфери стала виставка «ВУФКУ. Lost & Found», організована Довженко-Центром у 2019 році. Куратори (Станіслав Мензелевський, Олександр Телюк, Анна Онуфрієнко) поставили за мету показати масштаб міжнародного успіху Всеукраїнського фотокіноуправління (ВУФКУ) у 1920-х роках. Мультимедійна експозиція об'єднала архівні кіноматеріали, рідкісні фотодокументи й історичні факти про український кінематограф міжвоєнного періоду. Крім фондів Довженко-Центру, залучено матеріали ЦДАМЛМ України та ЦДАЕА. До сегменту аудіовізуальних інсталяцій належить проєкт “Дзеркальне поле” (2020) у Бабиному Яру меморіальний артоб'єкт зі вмонтованим електроакустичним органом, що відтворює звукову композицію на основі числових значень імен жертв трагедії. Частина звукових фрагментів запозичена з архівів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (сотні єврейських пісень на їдиш з «Зібрання фонографічних записів єврейського музичного фольклору 1912-1947»). Цей приклад ілюструє залучення аудіоархівів до концептуальних просторів пам'яті, де історична спадщина набуває нових символічних і емоційних вимірів. Ще одним підтвердженням медійного потенціалу архівних документів стала документальна стрічка «Яремчук: Незрівнянний світ краси» (2024), присвячена українському співаку Назарію Яремчуку. Для створення фільму використано матеріали фондів ЦДАЕА, а згодом права на прокат було придбано стрімінговою платформою Netflix. Продюсери та режисери звернулися до архівних кіно- й фотозаписів, які доповнюють біографічний виклад, формуючи цілісний аудіовізуальний наратив про епоху й особистість виконавця [23, с.256].

Окремої уваги заслуговує діяльність фахівців, які координують виставки, лекції та майстер-класи, розробляють онлайн-платформи з оцифрованими документами. Така взаємодія розширює поняття «архів» від зберігача історичних свідчень до безпосереднього учасника культурно-мистецького процесу. Також архіви розвивають власні канали комунікації, зокрема офіційні YouTube-канали (як-от у ЦДАЕА), де можна знайти цифрові копії кіно- й відеодокументів, записи презентацій і роз'яснювальні матеріали. [23, с.257].

Таким чином, аудіовізуальні документи у сучасних культурних проєктах стають повноцінними арт-елементами та комунікаційними ресурсами; інтеграція АВД у виставкові, меморіальні й стрімінгові формати поглиблює їхню просвітницьку й естетичну функції; діяльність архівіста виходить за межі технічного зберігання та включає кураторську й освітню складові; сучасні інформаційно-комунікаційні технології (YouTube, соцмережі, 3D/AR) роблять аудіовізуальний контент більш доступним і зручним; унаслідок міжархівної та міжгалузевої співпраці аудіовізуальні матеріали переосмислюються як елемент колективної пам'яті, здатний впливати на ідентичність і культурне самоусвідомлення суспільства. Поширена у Європі й Америці практика культурних проєктів із залученням архівної аудіовізуальної спадщини поступово набуває розвитку й в Україні. Україна може інтегрувати до власної архівної практики низку ефективних елементів, успішно реалізованих у європейських проєктах, зокрема: створення інтерактивної геокартографічної платформи на зразок "Britain on Film", де архівні відео прив'язуються до конкретних локацій; впровадження стрімінгового сервісу для перегляду оцифрованих матеріалів без необхідності попереднього запиту; розробка тематичних онлайн-каталогів із класифікацією документів за жанрами, періодами, регіонами; запуск спільних ініціатив із університетами для розробки освітніх модулів на базі архівного контенту; регулярна організація виставкових турів у партнерстві з музеями; технічна стандартизація платформи для інтегрованого пошуку; залучення державного фінансування до популяризаційних проєктів; впровадження кураторських програм і міждисциплінарної інтерпретації

архівів через мистецькі інсталяції, аудіовізуальні реконструкції й колаборації з медіахудожниками.

3.2 Співпраця аудіовізуальних архівів з мас-медіа: можливості, здобутки, перспективи.

Залучення аудіовізуальних джерел до мас-медійного середовища потребує чіткого регламентування та стандартизації опису документів, що є важливим чинником для ефективного пошуку, ідентифікації й посилення на першоджерело. У 1999 році було розроблено міжнародний дескриптивний стандарт ISAD(G): General International Standard Archival Description, який визначає узгоджену методику описування архівних матеріалів. На основі міжнародних практик Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства розробив ДСТУ 4331:2004 «Правила описування архівних документів», який встановлює вимоги до опису документів, структури облікових даних і забезпечення доступу до архівної інформації.

Законодавче регулювання доступу до аудіовізуальних документів у межах України ґрунтується на положеннях Закону «Про Національний архівний фонд та архівні установи» та суміжних законодавчих актах, зокрема «Про доступ до публічної інформації» й «Про авторські і суміжні права». Ці документи окреслюють права й обов'язки як архівних установ, так і користувачів, які звертаються по інформацію. З огляду на стрімкий розвиток цифрових медіа та високий рівень суспільного запиту на візуальні докази історичних і суспільних процесів, удосконалення нормативної бази залишається актуальним завданням, що включає, зокрема, деталізацію порядку користування оцифрованими матеріалами у мережі Інтернет та соціальних платформах.

З метою ефективнішої інтеграції аудіовізуальних архівів у сучасний медійний простір доцільним є розширення інструментарію публічної архівної діяльності через впровадження спеціалізованих рубрик на платформах YouTube та TikTok. Така практика посилить популяризаційну та просвітницьку роль аудіовізуальних

матеріалів та забезпечить швидкий доступ до них представникам мас-медіа й широкої аудиторії. Серед можливих моделей інтеграції виокремлюють створення тематичних серій відеороликів на YouTube з історичними або культурними коментарями фахівців, використання коротких формату TikTok для популяризації окремих фактів чи архівних кадрів та розроблення інтерактивних онлайн-сервісів, де користувачі можуть обговорювати й інтерпретувати побачене. Актуальною видається й ініціатива залучення журналістів і провідних медіаплатформ до створення повноцінних документальних циклів, подкастів та онлайн-репортажів, що ґрунтуються на архівних аудіовізуальних джерелах. Такий формат розвиває глибше осмислення історичних подій і забезпечує більш фаховий рівень популяризації матеріалів.

В українському медіапросторі вагому роль починають відігравати не лише традиційні телеканали й друковані ЗМІ, а й цифрові платформи Telegram, TikTok, YouTube, Instagram, які охоплюють багатомільйонну аудиторію. Водночас відсутність чітких регламентів використання архівного контенту в подібних середовищах зумовлює порушення авторських прав і нехтування принципами достовірного джерелознавства. У зв'язку з цим набуває актуальності розроблення нормативно-правового модуля, який би регулював порядок розміщення та поширення архівних аудіовізуальних документів у соціальних медіа. Доцільно внести зміни до Закону «Про Національний архівний фонд та архівні установи» й Закону «Про медіа», деталізувавши вимоги щодо ідентифікації джерела, заборони редагування змісту без належних позначень і збереження технічних метаданих.

Доповнення методичних рекомендацій архівних установ (ЦДКФФА, ЦДАЕА) відповідними положеннями про механізми співпраці з блогерами, адміністраторами популярних каналів та іншими суб'єктами інтернет-простору може сприяти формуванню більш свідомого ставлення до історичних джерел. Зокрема, йдеться про визначення правил передачі оцифрованих копій для використання в неофіційних мас-медіа, впровадження цифрових водяних знаків (watermark), хешів чи кодів верифікації. Такі кроки допомагають фіксувати факт

походження документів і унеможливляють спотворення або несанкціоноване редагування.

Окремою складовою нормативного регулювання може стати запровадження відкритих ліцензій, подібних до моделей Creative Commons, які враховують специфіку архівного матеріалу. Це дозволить встановлювати чіткі умови поширення: посилання на джерело, збереження оригінальної структури документа, використання в некомерційних цілях або із зазначенням вимоги попереднього узгодження для комерційних проєктів. Подібні схеми функціонують у провідних іноземних архівах, що забезпечує баланс між вільним доступом для науковців і громадськості та підтриманням фінансової стабільності архівної інфраструктури.

Для повноцінного впровадження вищезазначених підходів потрібне також удосконалення методологічної бази щодо цифрової експертизи цінності, яка б передбачала аналіз популярності документів у соціальних мережах як одного з критеріїв пріоритетності їхнього оцифрування. Досить перспективним рішенням є запуск публічної цифрової платформи, де архівні установи зможуть розміщувати перевірені матеріали з можливістю легального поширення в освітніх ініціативах та некомерційних ЗМІ. Одночасно на цій платформі можуть бути передбачені платні ліцензії для комерційного використання. Схожі підходи вже реалізовані у Великій Британії (BFI), Франції (INA) та США (NARA). Британський інститут кінематографії (BFI) відкриває базовий доступ для користувачів і пропонує платні преміальні відео, INA надає частину фондів у вільному доступі та реалізує платні ліцензії на комерційне використання, а Національне управління архівів і документації США (NARA) практикує безкоштовний онлайн-доступ до копій за наявності платних послуг із глибинного пошуку чи сканування.

Співпраця аудіовізуальних архівів із мас-медіа в Україні активізувалася після 2014 року та особливо з початком повномасштабної війни у 2022 році. Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів України (ЦДАЕА) приймає фото- та відеоматеріали від засобів масової інформації, військових і громадян; здійснює оцифрування матеріалів про пам'ятки архітектури та населені пункти до і після руйнувань; створює власні записи інтерв'ю зі свідками війни. З 24 лютого 2022 року

по 10 березня 2023 року архів поповнився 4787 одиницями документів; після проведення експертизи цінності ці матеріали вносяться до Національного архівного фонду та оприлюднюються на офіційному вебсайті архіву [68].

Окремо діють спеціалізовані платформи збору аудіовізуальних доказів: warcrimes.gov.ua (платформа Офісу Генерального прокурора для збору даних про воєнні злочини); War Evidence (сховище фото- і відеоматеріалів російської агресії від офіційних джерел і ЗМІ); Dattalion (відкрита англomовна база даних відео та свідчень очевидців); Архів війни (проєкт Docudays UA та Infoscope із власним ПЗ і хмарними сховищами); «Український свідок» (документування інтерв'ю з військовими та цивільними, передача матеріалів у міжнародні ЗМІ). Відсутність єдиного централізованого національного архіву обумовлює паралельне існування різних баз і підвищує актуальність створення інтегрованого інформаційного ресурсу[68].

У взаємодії архівів із мас-медіа в контексті документування війни особливу роль відіграє співпраця, започаткована під час круглого столу «Від усної історії до національної документальної спадщини» (Київ, 21 лютого 2024 року). Захід об'єднав Українську асоціацію усної історії, Державну архівну службу України, Український інститут національної пам'яті, Національний музей Революції Гідності та Центральний державний аудіовізуальний і електронний архів [76].

Результатом стало підписання угоди про співпрацю щодо архівації поточних свідчень війни, включаючи записи журналістських репортажів, інтерв'ю та спеціальних проєктів мас-медіа. Обговорено питання централізованого збору та стандартизованого опису матеріалів; взаємодії з медіа як із джерелами історичної документації; формування реєстрів джерел; забезпечення правового захисту авторських прав і персональних даних. Особливо відзначено співпрацю з проєктами «Суспільне», «Громадське», «Радіо Свобода», а також з незалежними ініціативами збору свідчень[76].

В українських реаліях подібні форми діяльності архівів є перспективним напрямом, який, з одного боку, відповідає принципам відкритості Національного архівного фонду, а з іншого створює економічні умови для стабільного розвитку

архівної сфери. Залучені кошти можна спрямувати на подальшу оцифровку матеріалів, їхню наукову атрибуцію, формування докладних реєстрів та реставраційні заходи для збереження від фізичного зносу. Важливо, щоб її запровадження узгоджувалося із законодавством про інформацію та авторські права, а також супроводжувалося належним контролем з боку державних органів. Удосконалення архівної політики з урахуванням цифрової комунікації й мас-медійної динаміки сприяє підвищенню обізнаності суспільства щодо минулого, збільшує кількість доступних джерел для науковців і журналістів та поглиблює культурний діалог у середовищі новітніх засобів комунікації.

Отже, співпраця аудіовізуальних архівів з мас-медіа виявляється важливим чинником, що впливає на формування суспільної пам'яті, розвиток національної й міжнародної інформаційної інфраструктури та збереження автентичних історичних свідчень. Приклади INA та Arte у Франції, а також партнерство ZDF із Europeana у Німеччині засвідчують ефективність мультимедійних проєктів, які поєднують архівні кадри з професійними коментарями сучасних експертів. Український досвід користується міжнародними стандартами ISAD(G) і ДСТУ 4331:2004 для уніфікації описування документів, а законодавча база дає загальні орієнтири для правомірного використання архівних ресурсів. Утім, залишаються виклики, пов'язані з розвитком новітніх цифрових платформ (YouTube, TikTok, Telegram тощо), де відсутність детальних норм регулювання може призвести до порушень авторського права й неспотвореної передачі джерельної інформації.

ВИСНОВКИ

Згідно з поставленою метою дослідження було вирішено низку завдань, результати яких дозволяють сформулювати такі висновки:

1. Наукові дослідження аудіовізуальних документів (АВД) в архівній практиці демонструють сталу динаміку розвитку з моменту формування перших аудіовізуальних архівів; тематика таких досліджень постійно трансформується під впливом політичних, соціокультурних, правових і технологічних факторів; ключовими векторами наукового інтересу стали: ідеологічне використання АВД, методики комплектування та зберігання, вивчення ролі цих документів у культурі й журналістиці, розвиток цифрових технологій, а також потреба в адаптації закордонного досвіду до українського контексту; сучасний тренд полягає в інтеграції АВД як повноцінного об'єкта архівознавчих, документознавчих та джерелознавчих студій; дедалі більше уваги приділяється цифровому зберіганню, правовому забезпеченню доступу та відкритості архівів для суспільства.

2. Джерельна база дослідження є комплексною та охоплює широкий спектр інформаційних ресурсів, які забезпечують всебічне розкриття теми; законодавчі акти й нормативні документи регламентують процеси зберігання, доступу та авторських прав; методичні розробки українських архівістів пропонують конкретні алгоритми роботи з аналоговими й цифровими носіями; наукові праці висвітлюють адаптацію міжнародного досвіду; звітна документація архівних установ фіксує реальний стан роботи з АВД; онлайн-ресурси (вебсайти, платформи, соцмережі) сприяють популяризації архівної спадщини; нормативні акти міжнародного рівня забезпечують методологічну сумісність української практики з європейськими стандартами; вся ця система джерел формує цілісну аналітичну платформу для глибокого наукового осмислення.

3. Міжнародні підходи до архівування АВД ґрунтуються на системності, стандартизації та мультиканальності збереження; ключовими є: створення єдиної схеми цифровізації та індексації; забезпечення фізичної безпеки носіїв завдяки контрольованому мікроклімату; резервне збереження на кількох майданчиках;

Стабільне фінансування та підтримка законодавчої бази; реалізація партнерських програм із громадськими ініціативами та приватним бізнесом; створення публічних платформ на зразок BFI чи NARA з інтегрованим доступом до колекцій; вивчення цих підходів дає змогу українським архівам перейти від розрізнених методів до системних стратегій захисту аудіовізуальної спадщини.

4. Архівна система України наразі перебуває на етапі глибоких змін, які спричинені стрімким зростанням цифрового контенту та браком технічних і фінансових ресурсів для його належного збереження; вітчизняні архіви демонструють адаптивність, проте потребують комплексної модернізації; вирішальними напрямками є: створення національної цифрової інфраструктури з використанням міжнародних стандартів; впровадження національної програми збереження аудіовізуальної спадщини; розбудова дата-центрів та резервного копіювання; адаптація українського досвіду воєнного архівування до світових практик; ці кроки є критично важливими для збереження візуальної пам'яті нації в умовах сучасних загроз.

5. АВД відіграють усе важливішу роль у культурних і просвітницьких ініціативах; вони активно використовуються в арт-проектах, музеях, стрімінгових платформах і медіаосвіті; сучасні технології розширюють можливості доступу до архівного контенту; роль архівіста змінюється – він перетворюється на куратора культурної пам'яті; поширення досвіду інтерактивних геоплатформ, тематичних каталогів, онлайн-доступу без запиту, виставкових турів, міждисциплінарних освітніх модулів та колаборацій із митцями є вкрай перспективним для України; імплементація таких підходів сприяє не лише збереженню, а й активному переосмисленню національної архівної спадщини в суспільному та культурному дискурсі.

6. Різні напрями співпраці аудіовізуальних архівів із мас-медіа розглядаються як стратегічний інструмент збереження та популяризації національної пам'яті; така взаємодія сприяє формуванню суспільної свідомості, розбудові національної й міжнародної інформаційної інфраструктури, а також збереженню автентичних історичних свідчень; приклади мультимедійних проєктів

INA та Arte (Франція), партнерства ZDF із Europeana (Німеччина) засвідчують ефективність поєднання архівних матеріалів із сучасною журналістикою. Водночас актуальними залишаються виклики, пов'язані з розвитком цифрових платформ (YouTube, TikTok, Telegram), де через брак чітких правових регулювань можливі порушення авторського права та спотворення джерельної інформації. З огляду на це, актуалізується питання оновлення нормативної бази з урахуванням специфіки нових медіа, формування етичного кодексу роботи з архівними відео в публічному просторі, а також створення міжархівних ініціатив з метою спільного моніторингу, обміну контентом і просвітницької діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архівістика: теорія, методика, практика : матеріали Другої міжнародної науково-практичної конференції (22–23 квітня 2021 р., м. Кам'янець-Подільський) редкол.: С. А. Копилов (співголова), А. В. Хромов (співголова), О. М. Федьков, А. Л. Глушковецький та ін. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня Рута», 2021. 223 с.
2. Кінохроніка. Анотований каталог кіножурналів і документальних фільмів виробництва українських студій (1923–1941) / уклад. М. Н. Базанова, Л. М. Головка, Л. П. Маркітан, Г. С. Міхнушева, Л. Б. Пількевич, Н. Н. Слончак, С. П. Цінь, Т. Н. Червякова. Київ, 1969. 181 с.
3. Архівні електронні інформаційні ресурси нефондової організації: приймання, облік, зберігання: методичні рекомендації. Державна архівна служба України, Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів; уклад.: Ю. Г. Чернятинська. Київ, 2024. 32 с.
4. Архівні установи України: Довідник. Т. 1: Державні архіви. Державний комітет архівів України, Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства ; редкол.: Г. В. Боряк (голова), І. Б. Матяш, Г. В. Папакін. 2-е вид., доп. Київ, 2005. 682 с.
5. Божук Л. Інформаційні ресурси і сервіси Інтернет в роботі державних архівів України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія*. 2016. № 3(130). С. 14–18.
6. Бойко В., Кулешов С. Зумовлені війною : про деякі інновації в сучасному українському документознавстві та архівознавстві. *Архіви України*. 2023. № 1(334). С. 13–26.
7. Британський інститут кіно (BFI). URL: <https://www.bfi.org.uk/> (дата звернення: 10.03.2025).
8. Вимоги до структури та змісту бази даних «Український мартиролог ХХ століття». Державна архівна служба України, Центральний державний електронний

архів України ; уклад. М. Грищенко, Ю. Ковтанюк. Київ. URL: <https://archives.gov.ua/um.php> (дата звернення: 10.02.2025).

9. Відбір на постійне зберігання аудіовізуальних документів : методичні рекомендації. Державний комітет архівів України, Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства, Центральний державний кінофотофоноархів України ім. Г. С. Пшеничного ; уклад. К. Т. Селіверстова, А. М. Шелест, О. Г. Саприкіна та ін. ; редкол.: Н. О. Топішко, Т. О. Ємельянова, Г. І. Божук. Київ, 2010. 64 с.

10. Відбір, експертиза цінності та приймання на постійне зберігання цифрових аудіовізуальних документів : методичні рекомендації. Державна архівна служба України, Центральний державний кінофотофоноархів України ім. Г. С. Пшеничного ; уклад. Т. О. Ємельянова. Київ, 2015. 39 с.

11. Волкотруб О. Публікації з питань оцінки та відбору документів для архівного зберігання у США на сторінках журналу *The American Archivist* (1940–2002 рр.). *Студії з архівної справи та документознавства*. 2013. Т. 21. С. 7–1.

12. Дідух Л. В. Деякі актуальні питання архівного зберігання цифрових аудіовізуальних документів. *Міжнародна наукова конференція «Бібліотека. Наука. Комунікація. Інтеграція у міжнародний бібліотечний простір»*. 2024. URL: <http://conference.nbu.gov.ua/report/view/id/2040> (дата звернення: 30.01.2025).

13. Дідух Л. В. Ініціативне документування – актуальний вид діяльності сучасних архівних установ. *Міжнародна наукова конференція «Бібліотека. Наука. Комунікація. Актуальні питання збереження та інноваційного розвитку наукових бібліотек» : тези доповідей (3–5 жовтня 2023 р., м. Київ)*. URL: <http://conference.nbu.gov.ua/report/view/id/1720> (дата звернення: 28.01.2025).

14. Ємельянова Т. Архівування аудіовізуальної спадщини у Великій Британії: історичні традиції та сучасна практика. *Архіви України*. 2021. № 1(326). С. 81–103.

15. Ємельянова Т. Балтійський форум з обміну досвідом і передовими практиками у сфері архівування і просування аудіовізуальної спадщини. *Архіви України*. 2018. № 4(315). С. 7–22.

16. Ємельянова Т. О. Проєкти Міжнародної асоціації звукових та аудіовізуальних архівів у контексті професійної підготовки архівістів. *Міжнародна наукова конференція «Бібліотека. Наука. Комунікація. Актуальні питання збереження та інноваційного розвитку наукових бібліотек»*. 2023. URL: <http://conference.nbu.gov.ua/report/view/id/1781> (дата звернення: 02.02.2025).
17. Ємельянова Т. Погляд на ранню історію аудіовізуального архівування в Україні. *Архіви України*. 2022. № 3(332). С. 15–31.
18. Ємельянова Т. Проблеми архівного зберігання оцифрованих аудіовізуальних документів. *Студії з архівної справи та документознавства*. 2012. № 20. С. 161–165.
19. Ємельянова Т., Відеодокументи: склад, облік, експертиза цінності та зберігання (Закінчення. Початок у № 10, 2014 р.). *Довідник секретаря та офіс-менеджера*. 2014. № 12. С. 12–20
20. Ємельянова Т., Денисенко О. Відеодокументи: склад, облік, експертиза цінності та зберігання. *Довідник секретаря та офіс-менеджера*. 2014. № 10. С. 4–11.
21. Ємельянова Т., Казімірова І. З досвіду оцифровування кінодокументів у ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного. *Статті та повідомлення*. С. 87–92.
22. Ємельянова Т., Покляцька В. Комплектування архівних аудіовізуальних колекцій: впливи та наслідки війни. *Архіви України*. 2023. № 4(337). С. 46–57.
23. Ємельянова Т., Приходько Л., Січова О. Аудіовізуальні документи як складник Національного архівного фонду: поняття, теоретичні й прикладні аспекти організації, формування, збереження, доступу : монографія / Т. Ємельянова, Л. Приходько, О. Січова ; відп. ред. О. Січова ; НАН України, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Інститут архівознавства. Київ, 2024. 312 с.
24. Забезпечення збереженості електронних документів Національного архівного фонду: методичні рекомендації. Державна архівна служба України, Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства ; уклад. Л. В. Дідух, Н. В. Залєток, Т. М. Ковтанюк, Ю. Г. Чернятинська. Київ, 2019. 63 с. .

25. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12#Text> (дата звернення: 05.02.2025).
26. Закон України «Про Національний архівний фонд та архівні установи». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення: 05.02.2025).
27. Звіт про виконання плану впровадження наукових та методичних розробок за 2024 рік. URL: <https://tsdavo.gov.ua/plany-ta-zvity/> (дата звернення: 02.02.2025).
28. Звіт про виконання плану наукової та методичної роботи за 2024 рік. URL: <https://tsdavo.gov.ua/plany-ta-zvity/> (дата звернення: 02.02.2025).
29. Звіт про виконання плану науково-публікаційної роботи за 2024 рік . URL: <https://tsdavo.gov.ua/plany-ta-zvity/> (дата звернення: 02.02.2025).
30. Звіт про роботу архівної установи та виконання плану розвитку архівної справи за 2024 рік. URL: <https://tsdavo.gov.ua/plany-ta-zvity/> (дата звернення: 02.02.2025).
31. Звіт про стан і обсяг Національного архівного фонду та інших архівних документів, що зберігаються в архівних підрозділах джерел формування НАФ, архівних установах, заснованих фізичними особами та/або юридичними особами приватного права, приватних архівних зібраннях за 2024 рік. URL: <https://tsdavo.gov.ua/plany-ta-zvity/> (дата звернення: 02.02.2025).
32. Інструкція з опрацювання матеріалів Державних архівних установ та наповнення бази даних «Український мартиролог XX ст.». Державна архівна служба України, Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів ; уклад. Ярослав Якубчак. Київ, 2023. 48 с.
33. Інструкція з приймання архівних електронних документів на постійне зберігання до сховища інформаційної системи «ЕЛАРСИС». Державна архівна служба України; Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів; уклад.: Костянтин Євсєєв, Владислав Беденко; під редакцією: Олександр Лашко К., 2023. 18 с.

34. Інструкція Центрального державного електронного архіву України з використання програмних засобів для завантаження файлів у хмарні сховища. Держ. архів. служба України, ЦДЕА України; уклад. О. С. Горбач, Ю. С. Ковтанюк.
35. Інформаційні ресурси. Словник законодавчої та стандартизованої термінології / НАПН України, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського ; уклад. П. І. Рогова, Я. О. Чепуренко, С. М. Зозуля, І. Г. Лобановська. Київ : Нілан-ЛТД, 2012. 283 с.
36. Калакура Я. С., Ковтанюк Ю. С. Архівний менеджмент в умовах електронного урядування. *Статті та повідомлення*. 2019. С. 18–57.
37. Керівництво з використання інформаційної системи ЕЛАРСИС. Державна архівна служба України, Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів; уклад.: Костянтин Євсєєв. Київ, 2024. 58с.
38. Концепція інформатизації архівної справи в Україні : проект уклад.: О. Я. Гаранін, Т. М. Ковтанюк. Державна архівна служба України, Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства. Київ, 2017. 15 с.
39. Кузнєцова А. Архівні аудіовізуальні документи як інформаційний потенціал творчої лабораторії журналіста та їхня роль у створенні медіапроектів. *Український інформаційний простір*. 2024. Число 13. С. 206–222.
40. Кузнєцова А. В. Аудіовізуальні документи Національного архівного фонду як інформаційні джерела медіапроектів. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0824U001912#!> (дата звернення: 28.02.2025).
41. Кузнєцова А. Концептуалізація дослідження аудіовізуальних документів в архівах України. *Бібліотечний вісник*. 2024. № 1. С. 23–33.
42. Методичні рекомендації з описування відеодокументів у описах зйомок. Державна архівна служба України, ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного; уклад Ольга Марущак.
43. Методичні рекомендації щодо використання програмних засобів для завантаження файлів у хмарні сховища. Державна архівна служба України, Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів; уклад.: Євсєєв К. В., Беденко В. В.; за ред.: Лашка О. В. Київ, 2023. 15 с.

44. Міжнародна федерація телевізійних архівів (FIAT/IFTA). URL: <https://fiatifta.org/> (дата звернення: 20.03.2025).
45. Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку підготовки архівними установами документів Національного архівного фонду до експонування на виставках та в інших інформаційних заходах» 01.09.2014 № 1445/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1072-14#Textm>
46. Національний архів США (NARA). URL: <https://www.archives.gov/> (дата звернення: 20.03.2025).
47. Національний архівний фонд. URL: <https://archives.gov.ua/ua/%D0%BD%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D0%B0%D1%80%D1%85%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D1%84%D0%BE%D0%BD%D0%B4/> (дата звернення: 02.02.2025).
48. Національний аудіовізуальний інститут Франції (INA). URL: <https://www.ina.fr/> (дата звернення: 20.03.2025).
49. Облік і зберігання електронних документів: методичні рекомендації. Державна архівна служба України, Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства; уклад.: В. Ф. Бойко, О. Я. Гаранін, З. М. Свердлик, Т. М. Ковтанюк. Київ, 2020. 46 с.
50. Описування фонодокументів: метод. рекомендації. Державна архівна служба України, Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів; уклад.: Тетяна Ємельянова. Київ, 2024. 38 с.
51. Описування фотодокументів: методичні рекомендації. Державна архівна служба України, Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів; уклад.: В. Покляцька, М. Костюк, О. Косенко, О. Бабенко. Київ, 2023. 33 с.
52. Організація та підготовка інтерактивних публікацій аудіовізуальних документів. Методичні рекомендації / ЦДКФФА України імені Г. С. Пшеничного.
53. Печеранський І. До питання сучасної української історіографії аудіовізуального мистецтва і виробництва. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2022. № 42. С. 103–108.

54. Плани та звіти 2025 рік. URL: <https://tsdavo.gov.ua/plany-ta-zvity/> (дата звернення: 02.02.2025).
55. Порадник власнику аудіовізуальних документів : методичний посібник. ЦДКФФА України імені Г. С. Пшеничного; уклад. О. В. Косенко; за ред. Т. О. Ємельянової. Київ, 2018. 67 с.
56. Порядок криптографічного захисту інформації в Центральному державному електронному архіві України. Державна архівна служба України, ЦДЕА України; уклад. О. О. Литвинець, Я. В. Якубчак.
57. Превентивна консервація кінодокументів Національного архівного фонду. Методичні рекомендації. Державна архівна служба України, Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів; уклад.: Людмила Паламарчук. Київ, 2024. 25 с.
58. Приймання-передавання документів в електронній формі на постійне зберігання : метод. рекомендації. Державна архівна служба України, Укр. наук.-дослід. ін-т архів. справи та документознавства ; уклад.: В. Ф. Бойко, Ю. С. Ковтанюк, З. М. Свердлик. Київ, 2022. 80 с.
59. Приходько Л. Ф. Експертиза цінності аудіовізуальних документів: теоретичні засади, науково-методичні аспектию *Архіви України*. 2017. № 3-4. С. 95–119.
60. Приходько Л. Ф. Теоретичні та прикладні аспекти дослідження архівних аудіовізуальних документів. *Архіви України*. 2015. № 4. С. 7–43.
61. Про Національний архівний фонд і архівні установи : Закон України від 24 грудня 1993 р. № 3814-12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12#Text> (дата звернення: 10.02.2025).
62. Програма ЮНЕСКО «Пам'ять світу» . URL: <https://en.unesco.org/programme/mow> (дата звернення: 20.03.2025).
63. Проєкт "Britain on Film". URL: <https://player.bfi.org.uk/britain-on-film/map#/52.32407938/0.8529741791/7/%D0%9B%D0%BE%D0%BD%D0%B4%D0%BE%D0%BD//> (дата звернення: 20.03.2025).

64. Проект «Стратегії архівної справи в Україні на період до 2025 року». Київ: Державна архівна служба України, 2021. 40 с. URL: https://undiasd.archives.gov.ua/doc/strategy_16.09.2020.pdf (дата звернення: 27.01.2025).
65. Пшеничний Г. Досягнення Центрального фото-фоно-кіноархіву. *Науково-інформаційний бюлетень*. 1948. № 2. С. 18–22.
66. Пшеничний Г. С., Пількевич Л. Б. Машинний спосіб консерваційно-профілактичної обробки фотодокументів. *Архіви України*. 1989. № 3. С. 62–66.
67. Сімонян А. А. Транскрибація аудіовізуальних матеріалів: технологія процесу і вимоги редакцій : кваліфікаційна робота бакалавра спеціальності 061 "Журналістика" / наук. керівник А. І. Тернова. Запоріжжя : ЗНУ, 2024. 56 с.
68. Семенюта І. Для нащадків і трибуналу: як формують національний архів війни в Україні. URL: https://ms.detector.media/trendi/post/31754/2023-04-24-dlya-nashchadkiv-i-trybunalu-yak-formuyut-natsionalnyy-arkhiv-viyny-v-ukraini/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 20.03.2025).
69. Словник термінів щодо аудіовізуальних документів у сфері архівної справи / Державна архівна служба України, Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства (УНДІАСД). Київ, 2021. 67 с. URL: <https://profpressa.com/media/uploads/2024/03/05/slovník-avd.pdf> (дата звернення: 30.01.2025).
70. Стан, тенденції і перспективи інтеграції Україна – ЄС в архівному секторі : аналітичний огляд / Державна архівна служба України, Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства ; уклад. Н. В. Залєток, Є. М. Чорноморець. Київ, 2023. 165 с.
71. Створення 3D-екскурсій в архівних установах. Методичні рекомендації. Державна архівна служба України, ЦДЕА України; уклад. К. Євсєєв, І. Казімірова.
72. Україна. Кабінет Міністрів. Про оптимізацію системи центральних державних архівів : постанова від 28 червня 2022 р. № 732. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/732-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28.01.2025).

73. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). URL: <https://tsdavo.gov.ua/> (дата звернення: 25.02.2025).

74. Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів. Положення про Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів. URL: <https://tsdaea.archives.gov.ua/istoriya/> (дата звернення: 30.01.2025).

75. Цзя І. Кінодокумент в соціокомунікаційному середовищі КНР: організаційно-функціональний аспект : дис. ... д-ра соціал. комунікацій : 27.00.02. Харків, ХДАДМ, 2016. 215 с.

76. Ханенко-Фрізен Н. Круглий стіл, міжнародни інтелектуальний часопис. Свідчення війни: від усної історії до національної документальної спадщини. URL: https://uamoderna.com/notes/svidchennya-vijny-vid-usnoyi-istoriyi-do-naczionalnoyi-dokumentalnoyi-spadshhyny/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 20.03.2025).

77. Якубчак Я. В. Науково-методична діяльність Центрального державного аудіовізуального та електронного архіву: теоретичні та практичні аспекти. 2024.

78. Beeld en Geluid (Netherlands Institute for Sound and Vision). URL: <https://www.beeldengeluid.nl/en/visit> (дата звернення: 20.03.2025).

79. British Film Institute.. *BFI YouTube Channel* [YouTube-канал]. URL: <https://www.youtube.com/user/BFIfilms> (дата звернення: 20.03.2025).

80. Deazley R., Stobo V. Archives and Copyright: Risk and Reform. Working Paper. 2013. № 3. URL: <https://www.create.ac.uk/wp-content/uploads/2013/03/CREATE-Working-Paper-No3-v1.0.pdf> (дата звернення: 05.02.2025).

81. Edmondson R. Audiovisual archiving: philosophy and principles. Third edition. UNESCO. Paris, 2016. 90 p. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000243973> (дата звернення: 30.01.2025).

82. Harrison H. The archival appraisal of sound recordings and related materials: a RAMP study with guidelines. Paris: UNESCO, 1987. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0007/000736/073606eo.pdf> (дата звернення: 02.02.2025).

83. Kuznietsova A. Formation and use of audiovisual documents: Directions and forms. *Library Science. Record Studies. Informology*. 2024. Vol. 20(1). P. 36–39.
84. Library and Archives Canada. URL: <https://library-archives.canada.ca/eng> (дата звернення: 20.03.2025).
85. Library of Congress. Library of Congress [YouTube-канал]. URL: <https://www.youtube.com/user/libraryofcongress> (дата звернення: 20.03.2025).
86. Netherlands Institute for Sound and Vision.. *Beeld en Geluid* [YouTube-канал]. URL: <https://www.youtube.com/@BeeldenGeluid> (дата звернення: 20.03.2025).

Додаток А.

Таблиця 1. Заходи забезпечення збереженості аудіовізуальних документів на різних етапах роботи з ними (наведені технічні параметри рекомендовані за практичним досвідом роботи вітчизняних та зарубіжних архівів)

Етап	Умови	Примітки
Акліматизування документів	Температура 18–20°C, вологість залежно від типу носія. Тривалість: фотодокументи — 2 год, кінодокументи (16 мм) — 5 діб, (35 мм) — 10 діб; відео-і фонодокументи — ≥ 3 доби; цифрові носії — 24 години	Обов'язкове перед передачею у сховище
Перевірка технічного і фізичного стану	Візуальний огляд, мікроскопія, вимірювання, денситометри, прослуховування, визначення дефектів, оцінка зображення/звуку	Результати фіксуються в акті технічного стану
Антивірусний контроль цифрових документів	Ізольоване сховище (карантин) на ≥ 2 тижні, перевірка хеш-значень, використання алгоритмів криптографічного хешування	ІКС має бути сегментованою, згідно з вимогами Закону України
Оформлення і пакування	Нумерація планів, проклейка ракордів, формування рулонів, вставлення прокладок, намотування на сердечники, щільне пакування	Виконують фахівці на фільмоперевірному столі, дотримуючись стандартів ДСТУ
Консерваційно-профілактичне оброблення	Знепилення, очищення, фунгіцидна обробка, дезінфекція, протирання антистатиком, недопущення водного оброблення при гідролізі	Забороняється водне оброблення при хімічно нестабільній основі документа
Маркування	Шифри, індекси, наклейки, графітні або чорнильні написи, умовні позначення відповідно до носія	Застосовується до кожного елементу: фото-, кіно-, фоно-, відеодокументів
Правила користування	Чисті рукавички, рівномірне перемотування, уникнення торкання поверхні, використання захисних ракордів	Запобігання механічним пошкодженням, відповідність обладнання оригінальному формату
Транспортування документів	У закритому транспорті, без вібрацій, удари виключені; обмеження у вологу/холодну погоду; обов'язкове акліматизування після транспортування	Для нітроносіїв — спеціальні інструкції з вибухонебезпечних вантажів
Контроль наявності та технічного стану	Періодичність: унікальні — щороку; нітрооснова — раз на 2 роки; інше — раз на 5–7 років; позачергово — при надзвичайних подіях	Проводиться як візуально, так і інструментально, результати вносяться до актів
Реставраційне оброблення	Ручна/машинна реставрація: очищення, зволоження, усунення дефектів, стабілізація основи, протигрибкова обробка	Вимагає високої кваліфікації, результати — в актах про пошкодження

Цифрова реставрація	Сканування, ретуш, стабілізація, відновлення кольору, видалення шумів, синхронізація, покадрове відновлення	Переважно експериментальна практика, потребує узгоджених методик для українських реалій
----------------------------	---	---

Таблиця 2. Умови зберігання аудіовізуальних документів(наведені технічні параметри рекомендовані за практичним досвідом роботи вітчизняних та зарубіжних архівів)

Категорія	Умова
Архівна будівля	Спеціально збудована або адаптована будівля, із дотриманням державних будівельних, санітарних і протипожежних норм.
Розташування	Віддалено від пожежонебезпечних об'єктів, зон затоплення, авіаційних коридорів, із зручним доступом транспорту.
Зонування	Відкрита зона — адміністративні приміщення, зали; Закрита зона — сховища, кімнати акліматизації, перегляду, реставрації.
Сховище: покриття	Гладкі, «дихаючі» стіни, стелі, підлога. Заборонено дерево, вініл, килими.
Температурно-вологісний режим	Відповідно до типу носія (див. нижче). Уникають різких коливань понад 5°C та 10% вологості.
Освітлення	Природне світло — лише з фільтрами, штучне — лампи в закритих плафонах. Освітленість: 20–50 лк (стелажі), 100 лк (робочі місця).
Кондиціонування	Системи з незалежною вентиляцією, прецизійні кондиціонери в серверних, провітрювання уночі.
Протипожежні заходи	Пожежогасіння, димовидалення, протипожежні перегородки, окремі електроштити поза сховищем.
Зберігання документів	Спеціальні стелажі/шафи з металу або обробленого дерева, стелажі з заземленням. Пакування — РАТ-сертифіковані матеріали.
Розміщення стелажів	Від стін — 0,7 м; між стелажми — 1 м; від підлоги до нижньої полиці — 0,3 м. Вентиляційні отвори, можливість вільного доступу.
Типи пакування	Плівка — у металевих коробках із конденсаторним папером. Фото — в коробках, теках. Диски/касети — у заводських футлярах.
Кліматичний контроль	Термогігрометри — 1 на 25 м ² . Записи температури/вологості — щодня. У разі відхилення — регулювання мікроклімату.
Санітарний режим	Утримання в чистоті. Вентиляція — з фільтрами, надлишковий тиск 0,05—0,1 атм. Дезінфекція — бактерицидні лампи/фільтри.

Таблиця 3. Рекомендовані кліматичні умови для довгострокового зберігання(наведені технічні параметри рекомендовані за практичним досвідом роботи вітчизняних та зарубіжних архівів)

Вид документів	Температура (°C)	Відносна вологість (%)
Кінодокументи (нітрооснова)	не вище +10	40–55
Кінодокументи (триацетат/лавсан)	+12 або –5	45±5
Фотодокументи (нітрооснова)	не вище +10	40–55
Фотодокументи (триацетат/лавсан)	15–20 або –5±2	40–50
Фотопластини (скло)	15–20	40–50
Фотопозитиви (фотопапір)	15–20 або 2–4	40–50
Грамофонні платівки, оригінали	8–18	45–65
Магнітна плівка (фото/відео/фоно)	18±2	55±10
Оптичні диски (CD/DVD)	25	20–50